Digitaliseret af / Digitised by

DET KONGELIGE BIBLIOTEK

THE ROYAL LIBRARY

København / Copenhagen

For oplysninger om ophavsret og brugerrettigheder, se venligst www.kb.dk

For information on copyright and user rights, please consult www.kb.dk

SØREN LARSEN-KJÆR:

ERINDRINGER FRA VERDENSKRIGEN

1924 281

AARHUS
»HUSMANDSHJEMMET«S FORLAG
AARHUS AMTSTIDENDES BOGTRYKKERI
1923

VERDENSKRIGEN 1914-18

8°

DET KONGELIGE BIBLIOTEK

130019374077

0624

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

SØREN LARSEN-KJÆR:

ERINDRINGER FRA VERDENSKRIGEN

SÆRTRYK AF
»HUSMANDSHJEMMET«

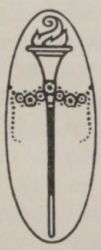

AARHUS
AARHUS AMTSTIDENDES BOGTRYKKERI
1923

B58

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

FORORD

Siden Verdenskrigens Afslutning er jeg paa Rejser og ved festlige Lejligheder kommen i Berøring med mange fra det gamle Land, og ofte har Samtalen da drejet sig om Krigen og om, hvad jeg som Deltager i den har oplevet.

Følgen deraf blev, at jeg fik Indbydelse til at være Gæst i Hjem eller Foreninger for at gentage mine Oplevelser eller at fortælle videre om dem. Dette blev uoverkommeligt for mig, men den Interesse, der var for at høre mig, og efter Opfordring fra Venner, har jeg nu nedskrevet mine Erindringer fra Krigen. — Jeg vil blot bede Læserne om at være overbærende med mig med Hensyn til Stil og Fortællemaade, da jeg aldrig har modtaget Undervisning i Dansk hverken i Børne- eller Ungdomsskolen.

Københoved, 10. Febr. 1922.

Søren Larsen-Kjær.

I Aarene fra 1895 til 1897 aftjente jeg min Værnepligt i Hertugdømmernes Hovedstad Altona. Byen er sammenbygget med Fristaden Hamborg og er en mægtig stor By. Soldatertiden, der varede to Aar, gik slæbende for mig, for Prøjserne og alt det tyske Væsen var min Natur imod; den Begejstring for Militæret, man altid mødte, passede ikke for en ung Sønderjyde som mig.

Ved Slutningen af Soldatertiden blev vi instrueret om, hvordan vi havde at forholde os, om en Krig udbrød. Dette gjorde et stærkt Indtryk paa mig. Fader havde selv været Soldat og deltaget i Krigen 1864, men vi talte sjældent om Militærvæsenet hjemme. Vi gennemgik Militærtjenesten, for at vi kunde faa Hjemstavnsret og for at sikre os mod Udvisning og anden Overlast. Men nu fik man at vide, at de to Aar ikke var tilstrækkelig. Nej, vi skulde staa parat til vort fyldte 45. Aar, om en Krig udbrød, og dette lagde et Tryk paa mit Sind.

Et Aar efter aftjent Værnepligt giftede jeg mig, og fra det Øjeblik af begyndte jeg at føle mit Ansvar. Den Tanke kom tidt op i mig, at jeg, hvad Dag det skulde være, kunde blive indkaldt til Krig, og jeg kunde falde. Saa sad min Hustru ene tilbage med Ejendommen og med Opdragerpligten mod vore Børn.

Alt hvad der stod i Aviserne om Udenrigspolitik fulgte jeg med Spænding, og det stod klart for mig, at jeg skulde være ualmindelig heldig, om jeg skulde blive fri for at komme i Krig. Med spændt Opmærksomhed læste jeg om Krigen mellem Amerika og Spanien, Bokseropstanden i Kina, Krigen mellem Japan og Rusland, Marokkokonflikten og endelig Balkankrigen, der bragte Nervøsitet og tilspidsede Forhold mellem de to store Magtgrupper i Europa.

Freden i London 1912 var kun et daarligt Forlig, og jeg kunde se, at der kun skulde en Gnist til for at sætte hele Europa i Brand, og denne Gnist kom med Fyrstemordet i Serajevo 1914. Med dette Mord var jeg klar ove Fremtiden. Jeg fik travlt i mit Hjem; alt skulde efterses og gøres i Stand. Min Hustru blev sat ind i alle Forhold, saa hun bedst mulig kunde klare dem, naar jeg skulde paa Langfart.

Vi talte daglig med Tyskerne om Stillingen, og det var føleligt, at de alle nærede en brændende Længsel efter at komme til at prøve deres Militærvæsen, der i Styrke efter deres Mening ingen Grænse havde

Der var vel endnu en Del af de rolige Naturer, der ikke troede paa Krigens Udbrud. Men saa kom Korntællingen, Aviserne bragte Meddelelse om Mobilisering i Rusland og Østrig, og endelig havde Forhandlingerne mellem de to Magtgrupper taget en kritisk Vending. Vi vidste derfor, at Krigsfaren var overhængende; og Folk talte ikke om andet; de stod i Klynger her og der paa Veje og Gader.

Det var den i Serbien forhadte østrigske Tronfølger, der var bleven myrdet i Serajevo. Serajevo er Hovedstaden i to Provinser, som Østrig har taget fra Serbien for bedre at komme i Forbindelse med Adriaterhavet. Den østrigske Tronfølger var nu paa en Rejse derhen for at befæste Østrigs Magt.

Serbien var vel svækket efter Balkankrigen, men det havde vundet et Stykke serbisk Land fra Tyrkiet, og det var ingen Hemmelighed, at Serbien drømte om ved Lejlighed at tage de to tabte Provinser tilbage fra Østrig.

Hadet mellem de to Lande var derfor stærkt, og da det kunde bevises, at serbiske Officerer havde været delagtige i Mordet i Serajevo, forlangte Østrig saa mægtige Erstatningskrav, at Serbien ikke saa sig i Stand til at efterkomme disse.

Bag Østrig stod Tyskland og Italien, og Serbien blev støttet af Rusland, hvis Folk er stammebeslægtet med Serberne; Rusland var igen allieret med Frankrig, som igen havde Forbindelse med England.

Det var mellem disse to store Magtgrupper, at Forhandlingerne blev ført i Slutningen af Juli 1914.

Ingen fulgte bedre med deri end vi Sønderjyder, for vi vidste, hvad vi skulde, naar Luren kaldte. Man hørte saa godt som aldrig den Tanke fremsat at flygte til Danmark. Vi havde ført den nationale Kamp som lovlydige Borgere, og denne ærlige Kampmaade skulde nødig tilsmudses. Heller ikke vilde vi bringe Danmark i Fare ved at løbe over Grænsen.

Den 31. Juli ved Aftenstid blev Bekendtgørelserne om Belejringstilstanden udstedt. Det var noget for de tyske Toldbetjente i vor By, der grænsede til Kongeaaen. De udrustede sig med Økse, Sav og Brækjern. Min Gaard ligger højt og ved Vejen, der fører ned til Aaen, saa vi kunde se, hvad de foretog sig. De kom i Fart forbi os, ja, man skulde tro, de var udstyret med saa store Kræfter, at de kunde gaa til Verdens Ende.

Broens Planker blev brudt af et stort Stykke, Bjælkerne blev oversavet, de nærmestliggende Markredskaber blev samlet i en Bunke foran den afbrudte Bro, og endelig blev der trukket

Pigtraad for, saa al Forbindelse nordpaa var ganske afbrudt.

I alt det triste, som dette Arbejde rummede i sig, var der dog noget, som fik os til at trække paa Smilebaandet, og det var Genboerne fra begge Sider Kongeaaen. De fik travlt med at komme tilbage. De var næsten at sammenligne med en Flok opskræmte Mus, der søger at komme i Hul. Nogle gik til Fods, andre løb, en Del cyklede. Det gik med Sti, paa Vej og over Pløjemark: alle stilede mod Broen for at komme over, inden det blev for sent. Endnu var Krigen ikke erklæret, saa Faren kunde jo drive over. Men vi vidste, at den frygtede Efterretning kunde komme hvert Minut. Det var Stilhed før Stormen. Sindet var knuget i Spænding og Uro, saa jeg vil nødig, at den Dag skal gentage sig for mig. Kun den, der har prøvet det, kan helt forstaa den Sjælstilstand, vi var i.

Det eneste, som kunde lette vore Tanker, var Travlhed og stærkt Arbejde, og da Rugen blev moden, gav vi os til at høste den.

Det var en lummer Augustdag. Tunge Tordenskyer omspændte Himlen. Vi sled, saa Sveden drev af os, og henved Kl. 7 Aften var vi færdig.

Trætte vandrede vi hjemad, men lige da vi naaede Gaarden, kom min Hustru mig grædende og hulkende i Møde, Krigen var nu erklæret, og Læreren havde været med Besked om, at jeg skulde møde i Hæren.

Da jeg havde faaet denne ikke uventede Efterretning, var det et Øjeblik, som alt bristede for mig. Men det varede kun kort, saa faldt der atter Ro over mig.

Spændingen var udløst; vi var traadt ind i Virkeligheden; vi var i Krig.

Allerede næste Dag skulde jeg rejse med Morgentoget, saa der var kun kort Tid til at

at lave sig Forestillinger i. Min Kuffert blev pakket, og saa løb jeg et lille Smut ud for at tage Afsked med de Naboer, der kunde blive hjemme.

Sidst var jeg hjemme hos min gamle Mor. Mærkværdig nok var hun nogenlunde rolig og fattet. Maaske kom det af, at mange gik med den Opfattelse, at Krigen vilde være afgjort i mindre end et Fjerdingaar.

Natten mellem den 1. og 2. August gav selvsagt hverken Ro eller Søvn. Fra nu af skulde man ikke bestemme, hvad man vilde og skulde. Det hele var uvant.

Jeg havde nu været gift og bosiddende i 16 Aar. Det var saa svært at rive sig løs, og mine Børn kunde ikke forstaa det, at jeg nu ved Afskeden manede dem til Lydighed mod deres Moder og til at være dobbelt flittige i Høstens Tid. En af mine mindste Drenge udbrød forbavset: „Far kan godt blive hjemme, for der er ingen, som kan sige ham noget". Men min lille Dreng maatte i sin tidlige Alder gøre sig fortrolig med, at der ogsaa er Forhold, overfor hvilke Fader er afmægtig.

Den 2. Aug. Kl. 4 om Morgenen bankede min Broder paa Vinduet. Han boede i Nabobyen; ogsaa han skulde med, og han vilde, at vi skulde følges ad til Haderslev. Jeg havde bestemt at rejse med 8-Toget, men han syntes, vi skulde af Sted allerede med Toget, der gik Kl. 6. Jeg mente, at han var svær bieløs. Spøgende svarede han mig, at enhver ædruelig Tjener tager i Plads fra Morgenstunden af.

Jeg kom saa af Sengen, fik Klæderne paa, drak Kaffen og tog Afsked med mine grædende Børn og Hustru, og saa gik det ud i den frygteligste Krig, Verden endnu har kendt.

Det tog $^1/_2$ Time at gaa til Stationen, og det var en tung Gang. Jeg var tæt ved 40 Aar, min ældste Søn var kun 14 Aar, og nu

skulde min Hustru og mine Børn klare det hele, tage Ansvaret og udføre hele Arbejdet. Der var saa meget med Markens Drift, som de ikke kendte, de skulde selv køre med to unge Heste, hver paa tre Aar. Det hele var saa uforstaaeligt. Jeg saa tilbage mod mit Hjem, og jeg sukkede og saa op mod Himlen og hviskede: „Alt staar i Guds Faderhaand".

De allerfleste unge Mænd maatte med, og det Indtryk, jeg havde, og den Sjælstilstand, jeg var i, da Krigen udbrød, var sikkert almindelig over hele Sønderjylland.

Min Medborger og Landsmand fra Københoved, Jørgen Gamborg, har givet dette Udtryk i følgende Digt, som han skrev i den første Tid af Krigen:

Det var med blytungt Hjerte,
vi modtog Krigens Bud;
det var med dobbelt Smerte,
vi gik fra Hjemmet ud.

Det smerter dybt at skilles
fra Hustru, Børn og Hjem,
naar Fædrelandet kalder
til Kamp dets Sønner frem.

Men tvinges vi af andre,
er dobbelt tung vor Gang;
thi nu i fem Aartier
vi var jo under Tvang.

Og vi, som tidlig lærte
at følge Pligtens Bud,
vi gik omend med Smerte
med dem i Kampen ud.

Snart kommer Sorgens Budskab
til Hjemmene i Nord:
Din Mand, din Søn, din Broder
er død paa fremmed Jord.

Ak, Herre Gud, hvor længe,
før Ret du fører ud;
det Suk fra Hjertet trænger
sig frem til Himlens Gud.

Thi vi kan ej forvente
vor Hjælp ad anden Vej.
Vi har ej Magt i Hænde,
vort Haab staar, Gud, til Dig.

Ja, det var en tung Tid. Ved hver Station kom flere til. Mangen bevæget Afskedshilsen fandt Sted. Alle skulde møde i Haderslev. Vi havde været Soldater sammen før, og snart gjorde det bærende og oplivende Kammeratskab sig gældende. Samtalen var en Blanding af Spøg og Alvor, og nu og da lød en lille forfriskende Latter.

Saa naaede vi Haderslev. En Del af os blev enige om at spise Frokost sammen paa et Hotel, for det var rart endnu engang selv at bestemme, hvad man vilde spise, og den Ret maatte vi jo nu snart opgive.

Efter Frokosten gik vi op paa Kasernegaarden. Der var allerede mødt op mod 1000 Mennesker fra alle Egne af Haderslev Amt. Vor Stillingssedde̊l blev ikke afkrævet. Vi maatte staa i en stor Hob; en Løjtnant traadte op paa en Forhøjning og læste Navnene op. Den oplæste maatte træde frem og stille sig i Geled.

Da Tallet 1000 var naaet, blev der stoppet af. De tiloversblevne og de, der senere kom til, fik Lov at rejse hjem, men fik Ordre til at møde en anden Dag. Vi andre, der stod i Geled, fik streng Ordre om ikke at forlade Pladsen. Paa et bestemt Klokkeslet skulde der foregaa en Slags Lægeundersøgelse.

Men kun de, der havde en bestemt Legemsfejl at vise, blev undersøgt, og kun ganske enkelte skulde til en senere Undersøgelse. De

andre blev kendt brugbare, for de kunde altid anvendes til et og andet.

Derefter blev vi jaget ind i Kasernens Baggaard, hvor der laa store Dynger af Beklædningsgenstande.

Iklædning foregik under panikagtig Hast; for den Slags beregner Prøjserne ikke megen Tid til.

Vi saa noget paa hverandre. Hvor var vi dog bleven nogle „kønne" Karle, prydet med Uniform og den tyske Ørns Kløer.

Vi skulde nu ogsaa have Vaaben, og nu gik Turen til Vaabenmagasinet, hvor vi fik Gevær og skarpe Patroner.

Alt imens blev vi inddelt i fire Kompagnier, hvert paa 250 Mand. De fire Kompagnier er en Bataillon, og vor Batl. fik Navnet 3. Landstormsbatl., Flensborg.

Vor Tjeneste skulde foreløbig være at bevogte den farlige danske Grænse, og vi skulde nøje vogte paa, at ingen mistænkelig Person, der kunde være en engelsk Spion, passerede, og i Tilfælde af Ulydighed maatte vi gøre Brug af Vaaben.

De fire Kompagnier blev fordelt i Byerne Skærbæk, Toftlund, Vojens og Haderslev og fra dem blev igen udsendt Vagtposter, som blev inkvarteret hos Bønderne, og vi havde det godt og levede som Aal i Mudder.

Jeg boede en lang Tid paa Kasernen i Haderslev. Det var Bonden, som var bleven Soldat, og alt formede sig derefter. Kasernen blev en Slags Markedsplads. Vi solgte Heste, og vore Koner kom og fik de kære Penge med hjem. De tyske Embedsmænd var ikke glade ved disse Besøg, og der faldt Ytringer om, at de burde forbydes. I Haderslev var der nemlig stærk national Brydning, og vi skal jo huske paa, der var Krig. Men Forbudet kom ikke, og vi fik da ogsaa Orlov engang imellem, saa vi

kunde komme hjem og se til vor Familie og vor Bedrift.

Vi Sønderjyder passede vore Vagtposter til Punkt og Prikke, men Hjemmetyskerne var ovenud begejstret for Krigen. Mange Ungersvende under Værnepligtsalderen meldte sig frivilligt, og der var jo kun en lille Spadseretur til Paris, hed det.

Saa kom de mange Sejrsmeldinger: Den russiske Flaade var slaaet ved Libau, Lüttich var indtaget, Bryssel havde overgivet sig, og Løven var skudt sammen. Begejstringen var da paa sit højeste.

Hjemmetyskerne og Embedsmændene foranstaltede store Optog gennem Gaderne med Musik i Spidsen. Der blev raabt Hurra, og der blev sunget: „Fest steht und treu die Wacht, die Wacht am Rhein", og „Heil dir im Siegerskrans" og flere andre patriotiske Sange.

Imidlertid gik Turen ikke saa let, og snart sivede det ud, at Fremmarschen mod Paris var standset, ja, paa visse Steder havde Tyskerne maattet gaa tilbage. Dermed begyndte Stillingskrigen, og de fleste indsaa nu, at Krigen ikke vilde endes i et Fjerdingaar. Vinteren stod nu for Døren, og alt saa meget trist ud.

Men just paa denne Tid skete noget glædeligt for mig. Vi fik nemlig Tilladelse til at bytte Kompagni, saa vi kunde komme vore Hjem nærmere, og derved blev jeg i $2^1/_2$ Maaned indkvarteret hjemme. Vi havde Vagttjeneste seks Timer i Døgnet, og det var lavet saaledes, at vi stod Vagt fire Timer i Træk. Dette var ikke rart i de kolde Nætter, men vi var alligevel glade, for enten var vi hjemme eller hos andre gode Værter; vi kom sammen med mange Sønderjyder, og vi lærte dem at kende og skatte. Fremtiden gik med smaa Kaffevisiter, hvor det gik med Spøg, Skæmt og Alvor i passende Blanding.

— — —

Ved Foraarets Begyndelse 1915 begyndte Kampene paa de forskellige Fronter atter at tage fat, Tyskernes Beregning var ikke slaaet til, og for at faa det døsige fra Vinteren bort og for at kalde nyt Liv frem, lod Tyskerne iværksætte store Troppeforskydninger.

Dette fik til Følge, at vor Bataillon fik Ordre til at møde i Rødding d. 13. Marts, Kl. 4 Morgen, og derfra skulde vi befordres videre. Atter stod vi i det uvisse, og det var svært for os at komme af Sted. I vor Plads kom nogle Rhinlændere. Vore Værter kørte os til Rødding. Der var 14 Vogne fra Kjøbenhoved. Fra de andre Landsbyer kom ligeledes store Vogntog. I Rødding blev vi læsset ind i Jernbanevogne. Saa gik Turen til Skærbæk, hvor hele Bataillonen var samlet. Kvinder og Børn mødte frem for at tage Afsked, og de spurgte: „Hvor skal I hen?“ Vi kunde ikke svare dem, for vi vidste det ikke selv. Men Kursen gik sydpaa.

Vi blev ført af en Reserveofficer, der før Krigen boede i Tønder. Han var en ældre Mand. Paa Rejsen blev han lidende af Blindtarmsbetændelse og døde, da vi kom til vort Bestemmelsessted, som var Parchim i Meklenborg.

Vi blev nu Vidner til Krigslidelserne; thi vor Opgave blev at staa Vagt ved den store Fangelejr, som var bleven bygget der. Den bestod af en Mængde lange Træskure, som kunde rumme tre Tusinde Fanger, og der sagdes at være 22 Tusinde.

Det var mest russiske Krigsfanger og saa nogle faa franske. Det var trist at gaa og se paa de stakkels forkomne Russere; de saa ud til at lide baade af Sult og Kulde.

Førerskabet var nu gaaet over til den ældste af Officererne, en Hauptmand ved 1. Komp. Han var en Hamborger. Hverken han eller de andre Officerer holdt af denne Bevogtning af Fanger,

og efter en Tjenestetid i Parchim i tre Uger lød Ordren paa, at vi skulde til Altona til ny Iklædning. Deraf kunde vi forstaa, at noget mere alvorligt forestod. Men vi maatte følge Ordren, og det gik med Toget til Altona. Det lod dog ikke til at have stort Hastværk, for det gik langsomt med den ny Udrustning. Der hører en Mængde Ting til en Krigsrustning, og vi blev indpodet mod smitsomme Sygdomme, saasom Kolera og Tyfus. Saa havde vi ogsaa Skarpskydning, men om Eftermiddagen havde vi som Regel fri.

Alt seværdigt i Altona og Hamborg var gratis for Soldaterne, og vi gjorde rigeligt Brug deraf. Men den Herlighed varede kort, for Krigen vilde ikke faa Ende, og vi maatte andensteds hen. Det var andet Afsnit for mig af Krigsperioden.

— — —

Den 22. Apr. 1915 kom Ordren om hurtig Udrykning. Hvorhen vidste vi ikke. Kl. 4 om Eftermiddagen rullede Toget af med os ud i det uvisse. Hvor løb det rundt i Hovedet paa os den Aften. Bange Anelser fyldte vort Sind. Tavse sad vi og saa paa hinanden; mine Tanker var hos mine kære derhjemme, og i en stille Bøn sukkede jeg til Gud for dem og for min egen Skæbne.

Det gik mod Øst gennem Meklenborg, og nogle mente, at vi skulde over til Hindenburg. Endelig faldt jeg i Søvn, og hvor var det godt at kunne sove. Jeg vaagnede ved et kraftigt Ryk og Raabet Vittenberg. Vi var saa alligevel drejet sydpaa, maaske havnede vi ved Vestfronten, som syntes at være det værste Sted at komme.

Saa kørte vi igen et Par Timer, Farverne paa Bommene ved Vejoverskæringerne skiftede, vi var altsaa naaet ind i et andet Fyrstendømme, og ved at efterforske det nærmere, viste

det sig, at vi befandt os i Sachsen — Anhalt eller i Provinsen Sachsen. Retningen var nu Sydøst, og vi begyndte at ængstes for, at vi skulde til Serbien. Undre os gjorde det ikke; det kunde godt tænkes, at vi — i Tyskernes Øjne — forfløjne Danskere skulde derned.

Det begyndte at dages, det var Morgenen d. 23. April. Øjet fik travlt med at spejde ud i Terrænet. Vi havde hørt det sachsiske Landbrug rosende omtalt. Aah, ja, hvor var dog Sachsen et frodigt Bondeland! Alt paa Marken stod frodigt, skønt det var tidligt paa Foraaret. Klimaet var bildere end hjemme. Man maa indrømme, at der boede dygtige Landmænd. Marken var jævn som en Kegleplads, og Markskellene var snorlige og sat i Kant.

Op paa Formiddagen kørte vi ind i Kongeriget Sachsen, og vi nærmede os Bjergkæderne.

Ved en mindre Station gjordes der Holdt, og vi fik en Forfriskning, der bestod af The, Brød og Pølse. Det var Snesjap og koldt Vejr. Vi holdt nu engang imellem, og endelig ved Middagstid var vi i Dresden, som er Hovedstaden.

Der holdt vi stille i et Par Timer, Sneen var tøet bort, og Vejret var godt. Kirsebærtræerne stod i deres fulde Pragt. Omkring ved Byen var der store Plantninger, og selve Byen var smuk, maaske den smukkeste By i Tyskland, baade hvad Byggestil og Beliggenhed angaar. Langt turde vi dog ikke vove os ind i Byen.

Atter maatte vi køre. Det gik langs Elben og op gennem Bjergkæden Erzbjergene. Hvor var det dog en naturskøn Egn. Vi blev enige om at blive siddende paa Bænkene, saa ingen skulde spærre Udsigten gennem Kupevinduerne. Her er det, at Rigmændene om Sommeren rejser hen for at genvinde Helbredet eller for at nyde Livet. Vi havde aldrig faaet alt det

skønne at se, om Krigen ikke var kommen. Nu gjaldt det om at benytte Lejligheden, og det gjorde vi. Ganske langsomt rullede Toget ind mellem Klippevæggene, der stadig blev højere og til Tider næsten lodrette.

Opad Bjergskraaningerne laa herlige Villaer spredt. Stationsbyer laa idylliske paa begge Sider af Floden med Klipperne som Baggrund.

Turen havde været herlig, hvis ikke det var en Krigsrejse, vi var paa. Vi ønskede, at vore Koner ogsaa kunde se al den Naturskønhed. Ved Aftenstid var vi naaet igennem og befandt os nu paa østrigsk Grund. Ved en Station fik vi Kaffe og Brød. Atter maatte vi ind i Kupeerne. Det gik videre. Natten stod for, og Tankerne vandrede atter til dem derhjemme. Jeg bad for dem og faldt i Søvn.

Det blev en urolig Søvn gennem Bøhmens Bjergland. Lemmerne var stive af det haarde Leje; man saa paa Uret engang imellem. Tiden vilde ikke rigtig gaa.

Endelig blev det Morgen, og vi var i Brünn. Vi blev modtaget af et Musikorkester; de vilde ære os som gode Forbundsfæller, og der blev spillet: „Ich bin ein Preüsser“ og „Heil dir im Siegerskrans“. Det gjorde ingen Virkning paa os. Vi tænkte paa 1864, for da havde denne tysksindede Universitetsby vist sine Fingre med i Spillet.

Det glædede os derfor, da Toget paa ny satte sig i Bevægelse. Vi fik nu bekræftet, hvad vi havde lært i Skolen, at Østrig er et Bjærgland. Her et Bjærg, og der et Bjærg, og imellem dejlige Dalstrøg. Det er en naturskøn Egn, men ikke et Bondeland for Plov og Harve.

Men hvor kørte vi nu hen? Ja, Retningen var efter Wien. Dog naaede vi ikke dertil; thi kort før Wien drejede Toget mod Øst, og det gik efter Budapest.

Det viste sig, at de to Hovedstæder havde

næret Frygt for Russerne, idet der paa flere Steder fandtes store Pigtraadsforhindringer. Russerne havde jo ogsaa været nærved at trænge igennem Karpaterne.

Den 25. April var vi i Budapest. Her gjorde vi et længere Ophold. Første Gang paa Rejsen fik vi Lejlighed til at gøre Toilette. Hvor var Vand dog en Herlighed!

Vi blev opvartet med Te, for Kaffe bruges meget lidt i Ungarn. Landet er et Sletteland, fladt og vandrigt. Øjet havde frit Løb, og Hovedstaden kan ses viden om. Den udviser ikke den Orden eller de hygiejniske Forhold, som kendetegner de større tyske Byer. Man faar Indtryk af, at Befolkningen er sløv og lad.

Endelig lidt før Middag maatte vi paa den igen, og snart blev det klart for os, at Rejsens Maal var Karpaterne. Imidlertid fik vi Lejlighed til at betragte ungarnsk Landskab. Det var jævnt og fladt overalt, med smaa Bække og Aaer, Hø kunde der avles meget af. Smaa og tarvelige Landsbyer med Pløjejord om sig laa spredt hist og her. Et herskabeligt Herresæde passerede vi af og til, og endelig hen paa Eftermiddagen naaede vi Floden Tejss, en stor Biflod til Donau. Den fører en Masse Vand fra Karpaterne, navnlig om Foraaret, og endnu stod store Strækninger under Vand. Buske og Træer ragede op over Vandet, ellers var det som et stort Hav. Toget gik meget langsomt, men det kedede os ikke. Der var saa meget ukendt, som optog os, og vi vidste, hvordan vi havde det; den nærmeste Fremtid ængstede os, for vi nærmede os Fronten. Natten var tyngende for Sind og Hjerne; vi kantede os sammen paa Kupebænkene og prøvede paa at slumre. Om Morgenen d. 26. April gjorde vi Ophold i en af Ungarns større Byer; den hed Nyrigikasza. Her fik vi os atter vasket. Saa holdt vi Maaltid, som bestod af Brød

og The og et Stykke kogt, fedt Fæsk. Nu var der kun en Dags Rejse tilbage, indtil vi naaede Krydsstationen Czop.

Her skulde vi modtage Ordre om, hvor vi skulde anbringes. Vor Bataillonsfører — han havde før Krigen gjort Tjeneste i Flensborg og var kendt med de sønderjyske Forhold, han var af Naturen en kraftig Mand og retskaffen af Tanker — gik til Telefonen og fik Forbindelse med Armé-Overkommandoen. Han arbejdede for at fri os gamle Karle — vi var alle over 40 Aar — fra at komme i Skyttegravene.

Vor Opgave blev at besætte Etappen — Linjerne bag selve Fronten. Fra Czop gik flere Baner ud, og vi maatte op gennem Tjekko-Slovakiet. Karpaternes Forløbere var begyndt at melde sig. De blev højere og højere.

Endelig fik vi en tiltrængt Hvile paa fire Døgn i Berezas, hvor Bataillonsstaben fik Sæde, og hvorfra Etappemandskabet skulde ledes ud paa Pladserne.

I de fire Døgn boede vi i en lille Landsby, hvortil der var en halv Times Gang. Jeg var sammen med en Del andre paa en Slags Herregaard. Den var ubeboet og faldefærdig. Der var hverken Senge eller andre Bekvemmeligheder. Men vi havde vort Feltkøkken med, saa vi fik varm Mad. Det ringeste var Nattekvarteret. Jeg frøs den første Nat, saa Tænderne klaprede i Munden paa mig. Der er nemlig vældig koldt deroppe i Bjergene om Natten. Hø og Halm var der intet af. Der var kun tomme og utætte Huse. Men om Dagen var der varmt. Om Morgenen var det dejligt at blive tøet op. Ved Middagstid var der lummert. Puh, der var en Stank fra den urenlige Zigøjnerbefolkning, som boede eller havde boet her. Vejgrøfterne stod halvt fulde af grønagtigt Slam, Skarndynger laa om Husene, der var Bindings-

værk med Murruder af Ler, der sad fast paa Fletværk og var kalket hvide.

Det var ikke hyggeligt for os, der var vant til at bo i pæne Huse. Men der var ogsaa noget kønt. Paa Bjergenes Sydskraaninger var der anlagt dejlige Vinhaver. De var anlagt paa en bestemt Maade. Først var der en 3—4 Rækker Vinstokke, saa en Række Kirsebærtræer; derefter en Række Æbletræer og saa fremdeles. Den Slags Plantning havde Befolkningen Sans for. Man maa jo ogsaa huske, at vi befinder os i Nærheden af Vinbyerne Tokaj og Ungvor.

Vi vænnede os nogenlunde til de forandrede Forhold. Det var en god Vin, de havde, og nogle smagte vel meget paa den. Der var inde i Byen et Udskænkningssted. Appetitlig var der ikke inde i Stuerne, men der var gammel, lagret Vin i store Oksehoveder. Et Snitglas kostede kun 20 østrigske Heller, og det var jo billigt.

Naa, Hviletiden var forbi, og vi skulde ud at besætte vort Etappeafsnit. Vi inddeltes i Hold paa 80 Mand, som hver havde en Løjtnant til Fører.

— — —

Det gik tilbage til Czap, og derfra rejste vi med en Bane, der fører gennem Baskidenpasset og ud til Staden Stryj. Bjergene blev efterhaanden højere. De dannede ikke et sammenhængende Kalas. Det ene Bjerg er uafhængigt af det andet, og dog danner de Tusinder af Bjerge en Helhed, hvorigennem fører i bugtende Sving de mægtige Dalstrøg, og det er dem, vi kalder Passer, naar de er smalle og dybe. Det er ikke let for Banen at følge de mange Bugtninger; Kurverne bliver kortere, og hist og her maa den igennem en større eller mindre Tunnel, og vi maa ogsaa over svimlende Kløfter.

I Bunden af et Pas er der et Vandløb, og

dette følges igen af en Vej og en Bane; Banen er den sidst anlagte, og den har daarlig ved at følge de bratte Sving.

Der er ca. 8 Mil fra Syd til Nord tværs igennem Karpaterne, og hvor Passet udvider sig noget, ligger en lille Stationsby. Der var stærk Stigning, indtil Midten af Bjærgpartiet var naaet. De sværeste østrigske Maskiner blev anvendt til at trække Toget, og paa Bjergbanen var der altid to Maskiner forspændt.

Stigningen kunde lettest bedømmes efter Strømmen i Floderne, og den var ret voldsom.

Karpaterlandskabet er et rundtformigt Bakkedrag, der er oversaaet med høje og stejle Bjergtoppe. Her inde imellem var en aaben Plads paa 4 til 5 Td. Land, og her ligger Byen Munkas. Paa alle fire Sider hævede Bjærgene sig op, bevoksede med Gran og Birketræer. Ved Bjærgfoden laa pæne Villaer. Her laa ogsaa et Sanatorium og en højere Skole, der under Krigen var omdannet til Lazaret for de saarede.

Dernæst kom vi til Stationsbyen Volax. Her forefandtes store Magasiner af Levnedsmidler og Furage, som skulde bevogtes.

Her fik vor Kompagnistab foreløbig Bosted; men en Afdeling, hvortil jeg hørte, blev med en Løjtnant som Fører skudt et Par Stationer længere frem, saa vi naaede frem til over Midten af Bjærgkæden. Paa den Rejse passerede vi en Tunnel, som med almindelig Fart tog 10 Minutter at komme igennem.

Der blev bælgmørkt, og Vinduerne blev lukket til, for at vi ikke skulde kvæles af den skrækkelige Kulos.

Man blev greben af en uhyggelig Følelse, og det var en Lettelse, da vi atter kunde se Dagslyset.

Solen var nær ved at gaa ned, da vi kom til vort Bestemmelsessted. Man fik Indtryk af noget

mystisk og farligt. Toget maatte ikke køre længere ud, idet Fronten var nær. Ned ad Bjærgskraaningen laa sønderknuste Banevogne. Russerne havde nemlig; da de gik tilbage, ladet to Tog løbe sammen i Tunellen for at spærre Vejen for Fjenden.

Det var en østrigsk Feltgendarm, der fortalte os alt dette, og han sagde ogsaa, at vi havde 3 km til det Sted, hvor vi skulde være, og til Fronten, hvor Kampen stod, var der ca. 10 km. Vi var meget ængstelige, for hvis Russerne kunde gaa frem, skulde vi jo alle tilbage gennem den lange Tunnel, og det vilde blive frygteligt. Men han beroligede os med, at vore Soldater skulde nok holde Russerne i Ave. Russerne var vel begunstiget med en let Paaklædning i Modsætning til vore tunge. „Men", sagde Gendarmen, „det har ingen Nød, saa snart Russeren ser en Pikkelhue, taber han baade Mod og Mæle. Det værste er, at Befolkningen her er russiskvenlig, og den gør os med sin Spionage mange Besværligheder. Vi syntes ikke, at de kunde lave noget bag ved vor Front. Dertil svarede han, at det var det, de kunde, for Russerne havde, da de trak sig tilbage, indlagt Telefon de utroligste Steder, f. Eks. i Kakkelovne og paa andre utrolige Steder. Vi fik dermed et Begreb om vor farlige Stilling, og vi gyste ved Tanken om et muligt Tilbagetog.

Generalen sidder bag ved det hele, han vover stort Spil, han befaler stadig at gaa fremad. Toget blev holdende foran Tunnelen. Vi kravlede derind og sad grublende derinde i Bælgmørke. En anden østrigsk Feltgendarm var kommen til, og pludselig blev vi opskræmt af, at Gendarmen fangede og trak af med to ussel klædte Mænd, der havde skjult sig i et Rum i Toget, og vi følte, at her gjaldt det baade Liv og Lemmer.

Ved Midnatstid satte Toget sig i langsom Bevægelse stadig under Signal fra Lokomotivet. Det var en hæslig Fløjten, og vi syntes, det var unødvendig og farligt, for Russerne kunde jo høre, at vi kom. Ak, vi forstod intet, først nu skulde vi til at høste Erfaringer; vi var jo kun Redskaber.

Endelig naaede vi Maalet, vi steg ud; det var mørk Nat. Kun henne ved Enden af Stationsbygningen saas et svagt Lysskær. Det kom fra et Træskur, hvor der var Feltkøkken.

En vældig Damp slog os i Møde. Den kom fra to store Gruekedler, som en velbygget og svær Østriger stod og passede. Det var Te, han kogte, og med kammeratligt Smil bød han os fylde vore Feltflasker med den varme Te.

Uden for Køkkenet var der faste Borde og Bænke; Brød havde vi i Brødposen, og nu holdt vi vort Maaltid. Vor Løjtnant sammen med en anden fra Etappekontoret førte os derefter i Kvarter, som bestod i et langt Træskur. Vi skulde forholde os fuldstændig rolige, da Fronten var nær.

En af vore Underofficerer bad om Lys, for han mente, at det var umuligt i det mørke og ukendte at famle sig frem uden Lys. Men Løjtnanten knyttede Næven og skreg som halvt rasende, om han var Soldat og ikke vidste, at vi intet havde at forlange. Dertil svarede Underofficeren ganske rolig: „Jeg ved saa meget, at vi maa forlange Lys, og kan det ikke skaffes, har Krigen allerede her varet længe nok. Løjtnanten blev duperet, gjorde øjeblikkelig omkring og hentede en Stump Tællelys for at tilfredsstille den „næsvise“ Underofficer. Denne Underofficer var en ægte Nordslesviger, vi havde Lyst til at synge: „Dansken har Sejr vunden.“

Ved Hjælp af Lyset kunde vi se Omfanget af vor ny Residens.

Nogle sammenhamrede Træstammer, fyldt med Træuld, var vort Natteleje. Det var ikke hyggeligt, for mange havde boet der før; men vi tog Dækkenet af Tornisteren og gik til Ro. Klokken var to, og allerede Kl. 4 vaagnede vi igen ved en livlig Kanonade, og anspændte man Øret lidt, kunde man ogsaa høre Maskingeværernes Knitren. Vi blev roligt liggende og talte med hverandre om vor ny Stilling.

Da vi havde gjort Toilette, fik vi Morgenmad, der bestod af Te, et Stykke fedt Flæsk og saa et halvt Majsbrød. Desværre havde vi i Førstningen svært ved at taale Majsbrød.

Derefter blev vi fremstillet for Etappekommandanten, som var en ovenud nervøs Officer. Han spurgte os ud om, hvor vi var fra og meget andet. Vi skulde nok faa et godt Samarbejde; naar vi vilde være tro paa Vagten; thi ellers løb vi Fare for, at store Værdier blev stjaalet fra os.

Efter at være uddelt i Vagthold gik vi ud for at bese Omegnen. Foran Kvarteret stod opstillet en 42 cm Mørser. Vi maatte ikke gaa langt frem mod Fronten, for der var ikke sikkert paa Bjergene. Vi var saa en lille Flok, der gik op paa et Bjerg i Nærheden og satte os i Solen. Pludselig piler tre Kugler over vore Hoveder. De kom dog ikke fra Russerne, men sikkert fra vore Forbundsfæller Østrigerne. Mange af dem var ikke glade ved vor Hjælp. De ønskede Fred og vilde, at Rusland skulde have Galizien, hvor Befolkningen var stemt for at komme til Rusland.

Den første Nat stod jeg Vagt fra Kl. 11 til 1. Just da kom et Tog ind med saarede. Det var grusomt at se de mange Stakler og høre deres Stønnen. Jeg ynkedes inderligt over dem.

Jeg fik dog snart noget andet at tænke paa; der var Uro, og jeg opdagede en Sæk Havre henne paa Jernbaneskinnerne. Det var nogle

østrigske Banearbejdere, der var ved at stjæle fra Magasinet, som jeg skulde passe paa. Snart fik jeg dog Sækken paa Plads igen.

I en fjorten Dages Tid gjorde vi Tjeneste i Lavocne. Meget var der ikke at udrette, da kun ti Mand hver Nat skulde staa Vagt. Men det var til Beroligelse for hele Etappen, og ved et muligt Tilbagetog kunde vore Kræfter tages i Brug.

Kommandanten bad os gaa ud at søge efter Lig om Dagen. I Vinterkampene var mange Lig gledet ned under Sneen. Nu om Sommeren kom de frem.

Derved fik vi rig Lejlighed til at se dette Bjærglandskab bedre efter i Krogene. Vi prøvede at bestige den høje Top; men det blev der ikke noget af, for det var som at gaa til Verdens Ende. Højt var vi dog oppe, og sjælden var det ikke at komme jævnsides med en Tordenbyge. Den stødte an mod Bjærgets Side et godt Stykke nede; derefter gled den op om os, og det var som at gaa i en Støvregn.

Bjergene var af meget forskellige Bestanddele. Der findes en Art i Kalkstensgranit, nogle haardere end andre. En Del saa ud til at være dannet af Aske. Det lignede Skiferplader i lysere eller mørkere Farver. Pladerne laa i skraa Stilling, saa naar man først havde Hul, var Brydningen let. Hele Massen saa ud til at være presset op fra Jordens Indre.

Efter Folkets Udsagn der, er disse Bjerge langtfra endnu udforskede. Mange mystiske Sagn lever i Befolkningen om Røveri og Overfald, om Rivalers Hævn o. l.

I Vestkarpaterne saa vi Kul og Jernerts, og i Egnene ved Przemysl er der store Benzolkilder. Der var ogsaa flere Steder Petroleumskilder. Banen derind er ny, saa Værdierne er ikke udnyttede, og Østrigerne er for fattige til at tage rigtig fat paa at udvinde de Rigdom-

me, som Karpaterne uden Tvivl indeholder. Tidens Tand har gnavet paa disse Kæmpebjerge og skabt et tykt Lag Muld paa de Steder, hvor det ikke er for stejlt. Derfor findes ogsaa en storslaaet Plantevækst. Mægtige Grantræer, forskellige Pil, Birk og Akasietræer samt Slyngplanter dækker Kløfter og Skrænter, og der er Tumleplads for en Mængde Sangfugle, Ørne, Vildsvin og andet Vildt.

Vi havde Ophold dernede i Maj og det halve af Juni 1915. Den herlige Natur betog os nu i det skønne Foraar. Endnu var der Sne oppe paa Bjergtoppene, som glinsede i Solen, og jeg maatte udbryde: Hvor har dog Skaberen været stor og givet os saa meget; han tilkommer Pris og Ære. Men det var jo mellem Skabningen der var Krig, og ikke mindst derinde i Bjergene kunde der komme noget knugende og oprivende i ens Sind. Dog var Gud saa let at finde i Bøn derude.

Befolkningen er lavtstaaende og en Slags Ruthener, der er stammebeslægtet med Lillerusserne. Hvor mange, der er, ved jeg ikke. De havde baade Køer, Heste og Svin; men deres Landbrug var langtfra misundelsesværdigt. De saaede Korn ved Bjergfoden. Plov kunde ikke bruges, i Stedet for anvendes Hakke og Rive. Deres Vogne var en ynkelig Sammensætning af Træstumper og kunde kun bære en Møjruge ad Gangen. Landbruget var ogsaa kun beregnet til at give Føde til en Hest og en Ko eller to. Trækstude var meget brugt, og de var mærkelige ved deres store Horn, der maaler over en Favn mellem Spidserne.

Klimaet var usundt, da der var saa voldsom megen Forskel paa Temperaturen Nat og Dag. Vi havde ondt ved at taale det, og Snue havde vi hele Tiden. Heller ikke kunde vi taale at drikke ukogt Vand, som er fuldt af Kolerabaciller. Som Følge deraf dør en Mængde Men-

nesker af Tyfus eller Kolera. Ved vor Bataillon døde 18 af disse Sygdomme.

Da 14 Dage var gaaet, skulde vi paa Grund af Russernes Vigen et Par Stationer længere frem. Samtidig dermed blev jeg syg og maatte i Stedet for tilbage. Jeg var den første af vor Afdeling, der blev angreben. Det var dog ikke Kolera, men dens Forgænger, den saakaldte Ruhe, som sjælden er dødelig; derimod slaar den ofte over til Kolera. Denne Sygdom husker jeg med Gru. Den ytrede sig med stærke Smerter i Maven og Diarré, og selv om den ikke fører Døden med sig, saa er den meget vanskelig at komme fra, og jeg tror næppe, jeg nogensinde genvinder mit Helbred.

Naar jeg mindes min Sygdom i Karpaterne, dugges mine Øjne, for hvor skylder jeg dog mine Landsmænd uendelig meget for alt det gode, de gjorde for mig. De gav mig Sovetæpper, de lettede mig, og de vaagede hos mig og trøstede mig. Men Sønderjyderne er prøvede Mennesker, som er vant til at bringe Ofre. Efterhaanden maatte de fleste prøve denne Sygdom.

Endelig mod Slutningen af Maj var jeg saa rask, at jeg atter kunde gaa omkring, og nu kom Ordren, at vi skulde rykke frem dertil, hvor min Afdeling havde Stade. Vi maatte gaa til Fods op over Bjergene, idet Toget, der gik gennem den før nævnte Tunnel, var overfyldt med saarede, der førtes tilbage, og med Forstærkning, der skulde til Fronten.

Om Aftenen lidt før Solnedgang begyndte vi Turen, og først næste Dags Middag var vi paa det højeste Punkt, ca. 2400 m. over Havet. Vi kunde nu se ned over Bjergets Skraaninger mod Nord. Det var en sejg Tur derop, ud og ind i store Sving, navnlig kneb det for Hestene at trække Trænet og Bagagevognene derop.

Det var endnu koldt heroppe, skønt det var sidst i Maj. Her havde Russerne ligget hele Vinteren. Man forstaar slet ikke, hvorledes de havde kunnet holde det ud. De mente, at deres Stilling var uindtagelig, og at deres Fjender vilde komme asende op imod dem ad Skraaningen mod Syd.

Saaledes gik det imidlertid ikke. Østrigerne satte deres Kræfter ind oppe i Galicien, og saa trævlede de efterhaanden den russiske Karpaterfront op Stykke for Stykke. Det kostede dog baade Tyskerne og Østrigerne meget, og mangen ung Mand fandt sin Død deroppe i Bjergene.

Nu var der igen bleven gjort et Fremstød, og Russerne var gaaet tilbage. Derved blev jeg Øjenvidne til, hvordan en Kampplads saa ud efter Krigens Rasen. Et Par Dage havde vi hørt en voldsom Kanonade, Skæret af Ildebrande tegnede sig paa Himlen. Nu saa vi Virkningen. Vejene i Passet var opkørt til et ufremkommeligt Pløre, enkelte Steder laa Mængder af Granstammer klampet sammen som en Bro over det bundløse Ælte; itubrudte Vogne, Kanoner og Vaaben laa strøede omkring, og Ben af døde Heste stak frem af Pløret.

Byen Tükla var saa godt som afbrændt. Sanatoriet var dog blevet sparet, og i det tog vi Bolig; det var Pinselørdag Aften. Vi lagde os til Ro paa Brædegulvene. Men Søvn blev der ikke meget af, for Kanonerne tordnede ustandseligt forude, og Pinsemorgen fik vi travlt med at modtage de saarede.

Store Vogntog af Træn- og Ejdvogne, alle fyldt med saarede, strømmede ind til Tükla i Pinsedagene. Vi havde store Kedler med varmt Te, for de saarede bad hele Tiden om at faa noget at drikke. De blev lagt ind i en stor Sal. Et Transporttog kom i Stand, og paa Bærebaarer blev de saarede bragt ind i Toget, hvor de blev lagt i Halm, og saa gik det til

Lazarettet i Munkas. I de to Pinsedage blev der transporteret over 3000 saarede gennem vor Station.

Hvor var det dog en Ynk at se paa alle disse mishandlede unge Mennesker — de fleste af dem var først i Tyverne — og saa at høre paa deres Klagen og Stønnen. Mest Smerte led de, der var saarede i Maven. Vi maatte bøje os ned over dem, saa de kunde tage os om Halsen, naar de skulde lægges paa Baaren. Naar vi saa kunde gøre det saa lempeligt, at de værste Smerter blev undgaaet, da klappede de os paa Kinden og sagde: „Aah, Du gamle Papa, du er god.“ Mange af os ældre Soldater i Etappen havde Sønner ved Fronten, saa det var jo Lidelsesfælder til vore egne, vi hjalp. — Næsten alt var blodigt, og der var en Stank af Blod. De stakkels saarede fra Skyttegravene var snavsede og fulde af Utøj, saa det hele var en eneste stor Elendighed og Pine.

Russerne gik stadig tilbage, og Etappen fulgte efter til en By, som hed Synoviska, der ligger ved Karpaternes nordlige Udløbere. I denne By oplevede vi et Tilbagetog, der varede i 2 til 3 Timer. Vor Vagt blev forstærket, og de skarpeste Instrukser blev givet til Vagtposterne. Selv blev jeg tildelt Vagt ved Etappekommandanturen. Kun Officererne kunde tillades Adgang. Hen paa Natten kom en stram østrigsk Officer og bad om at tale med Etappekommandanten. Vagten førte ham saa ind, og han meldte, at Etappen skyndsomt skulde lægges tilbage. Men efter et kort Krydsforhør om Troppernes Stilling løb han fast i det. Saa blev han arresteret, og det viste sig, at han var en Russer i østrigsk Officersuniform, og han talte flydende Tysk. Meningen var at faa os paa Tilbagetog for derved at skabe Panik i Ledelsen.

Dog kom som nævnt Tilbagetog. Russerne pressede paa, og skulde de bryde vor Front, saa

maatte mange af vore Krigsredskaber og det til Krigens Førelse nødvendige i Tide bringes tilbage i Sikkerhed. Og hvor er der dog meget, som hører til en Armés Udrustning. Det blev interessant og gribende at se denne Bevægelse tilbage; i 2—3 Timer gik ustandseligt Vogntog i flere Rækker. Da blev der igen givet Kontraordre, og Russerne maatte atter bide i det sure Æble.

— — —

Det var blevet den 5. Juni, og vi Sønderjyder talte om Grundlovsdagen, husker jeg saa godt. Da kom Ordren, at vi skulde gaa længere frem. Dermed tog vi Afsked med Karpaterne og kom til Stryj, der er en betydelig By i Galizien og er Knudepunkt for de galiziske Baner.

Den russiske General Brusilov havde med sin Stab haft Bopæl i Stryj, og han havde lovet den russiskvenlige Befolkning, at han nok skulde komme igen om otte Dage, og saa skulde han nok beholde Byen.

I Stryjs Omegn var der mange græsk-katolske Kirker, og de sagdes at være bygget for russiske Penge. Selve Byen havde ikke lidt meget under Kampen; værre var det gaaet med Landsbyerne deromkring, og allevegne paa Markerne var de bekendte Trækors, hvor faldne var begravede.

Russerne efterlod os Byen i snavset og uordentlig Tilstand. Befolkningen var der endnu, men mange af de unge Kvinder var fulgt med de russiske Tropper, der som sagt mente at komme igen om otte Dage. Den store Urenlighed medførte en ondartet Koleraepidemi Sommeren 1915.

Men ikke alene Stryj blev hærget, men ogsaa andre Byer, navnlig Stanislau blev frygteligt hærget.

Etappen blev forlagt til Stryj, og jeg var her

først en Maanedstid. Senere kom jeg der i Kvarter og havde Ophold i flere Maaneder. Jeg kom derfor til at kende den By næsten bedre, end jeg kendte Stæderne hjemme.

Vi boede paa et Hotel Bristol. Russerne hilste paa os ved en Flyver, der lod en Bombe falde ned i Baggaarden. Ingen Mennesker kom dog til Skade

Efter 6 Dages Forløb maatte vi foretage et lille Tilbagetog. Brusilov prøvede nemlig at holde sit Løfte om at komme igen. Det blev en ny Oplevelse for os; vi maatte skyndsomt forlade Magasinerne og søge tilbage. Jøderne, af hvem der var mange i disse Byer, havde faaet travlt og var kommet os i Forkøbet. Med Støvlerne havde de knust Smørdritlerne og brugte nu de bare fem til at rage Smørret ud med. For dem blev vor Tilbagevenden en Skuffelse, baade for Smørrets Skyld, og fordi de hellere saa Russerne. Vort 4. Kompagni var ikke kommet hurtig nok tilbage og havde været i Konflikt med Kosakkerne, og det var gaaet galt, hvis ikke der var sket Forandring, for vi gamle Soldater duede ikke til at slaas.

Forøvrigt oplevede jeg ikke selv meget under denne Overrumpling, for jeg, sammen med elleve andre, havde faaet Ordre til at transportere 1300 russiske Fanger til Nyrigikaza, en By midt inde i Ungarn. Hvis Russerne havde faaet Held med deres Angreb, kunde disse Fanger blive til meget Besvær. De havde Ophold i et Maskinskur. Om Natten Kl. 2 blev de vækket, og Toget holdt parat. De for op af deres trygge Søvn og kunde ikke forstaa noget; de plaprede straks om Raborta, der betyder Arbejde. De lod ikke til at ville ud, og vi maatte fælde Bajonetterne paa og prikke et Par med Spidsen. Saa hjalp det, og nu gik det efter Bestemmelsen i hurtigt Tempo. Rart var det heller ikke for dem, lidt Tøj havde de, og da

det ikke var helt lyst endnu, havde de Besvær med at finde, hvad deres var.

Ved Totiden rullede Toget af. Det gik den bekendte Vej Syd paa. Alt var i Forvirring hin Morgentime; Østrigerne var i Færd med at besætte Banelinien, og Fangerne kunde forstaa dem; de raabte: „Haha, Germany kaput!“ og et glad Smil lyste over deres Ansigt og efterfulgtes af en ivrig indbyrdes Samtale, som vi ikke forstod.

Vi skulde igennem Karpaterpasset, og glade var vi ikke for det; thi vi var knap een mod 100. Der maatte gøres Holdt ved flere Stationer, og saa vilde de have noget at drikke og ud efter et og andet. Drikkevand fik de, men vi turde ikke lade dem gaa ud, for vi skulde jo aflevere et bestemt Antal. Naa, de havde en god Natur og tænkte vist ikke paa Flugt.

Paa denne Tur saa vi vore gamle Kvarterer. Snart passerede vi Munkas og kom endelig til Nyrigikaza, og glade var vi, da vi havde faaet dem afleveret.

Efter Tilladelse blev vi en Dag til i Ungarn, hvor det var drabelig varmt paa denne Aarstid baade Dag og Nat. Vi saa paa Folkelivet, og vi saa ogsaa Domkirken og Kossuths Mindesmærke. Paa Torvet var der bugnende fuldt af Frugt; der var næsten ikke andet. Der var Vindruer, Kirsebær, Jordbær o. m. a., og vi fik inde i en Slags Café Jordbær med Mælk. Man savnede Renlighed, men luftig var der, for vi sad i nogle Tremmehuse, der var tækket med Slyngplanter.

Henimod Aften den anden Dag begyndte vi Tilbagerejsen. I fem Timer kørte vi i det flade Ungarn. Man kunde se, at den største Del af Jorden var under Godsejere, men der var ogsaa Landsbyer med Bondebefolkning. Der var store Strækninger af Naturegn, og det var i Høbjergningtiden, saa det var interessant at se.

Men deres Landbrug stod langt tilbage for det danske. Derimod havde de store og dejlige Frugthaver paa indtil 20 Tønder Land.

Ved Nattens Frembrud vendte vore Tanker tilbage til Stryj til vore Kammerater, om de havde klaret det sidste Angreb, og om nogle maaske var falden eller tilfangetagen, og Ængstelse fyldte os.

Dog var der Ro og alt ved det gamle i Stryj. I Karpaterne havde Russerne ydet haardnakket Modstand; herude i aaben Mark kunde de ikke meget, da deres Anføre og deres Artilleri var for ringe. Tyskerne var anderledes kraftige.

I Spring gik det fremad fra Stryj til Kottoro, til Rohatyn, til Podvisuki, til Brezany og endelig til Tarnopol. Allevegne beundrede vi Galiziens Frugtbarhed. Det er Muldjord, stærkt blandet med Kalk. Plantevæksten var frodig og bar Vidne derom. Især stor Kløver og Bælgsæd godt, men ogsaa Olieplanterne trivedes udmærket, og der var Hør og Majs. Dog skal jeg først senere fortælle om galizisk Bondeand, for paa indeværende Tidspunkt fik jeg min første Orlov.

— — —

Ved min Afdeling var der 240 Mand, og kun 24 ad Gangen kunde faa Orlov, saa det tog Tid; og der kunde komme saa meget i Vejen. Til Hjemmet var der 400 Mil; var man syg, kunde man ikke komme af Sted. Naar saarede og Levnedsmidler skulde befordres, var Orlov ogsaa forhindret, og den saakaldte „Orlovspærrer“ indtraf, saa snart der kænpepedes paa baade Vest- og Østfronten.

Orlovstiden varede i tre Uger, og min første Orlov fik jeg fra Rohatyn. Den 1. Septbr. havde jeg faaet Orlovspasset i Haand. Blot nu ingen Forhindringer skulde indtræffe! Spændingen var stor. Desværre blussede Kampen

ved Brezany op, og det samme gjaldt hele Slota-Lippa Fronten. En Mængde saarede strømmede ind.

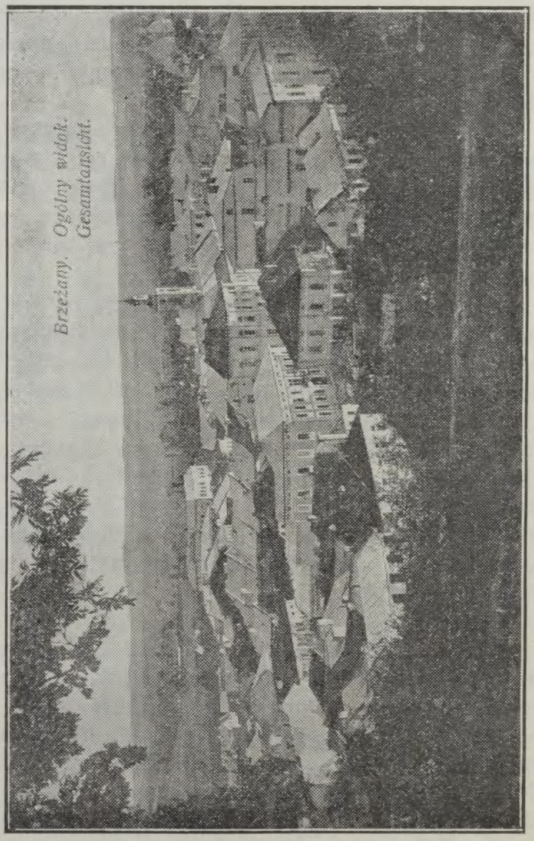

Brzeżany. Ogólny widok.
Gesamtansicht.

De saarede skulde først med Tog, men det var altid saaledes, at med et saadant Tog fulgte to tomme Personvogne, og Stationsforstanderen gav efter lang Overtalelse Lov til at gaa ind i dem. Vi skulde saa naa Iltoget i Kottoro og med det køre over Lemberg —

Krakau til den tyske Grænse. Til Stationen var der tyve Minutters Gang, og vi havde faaet Lov at gaa Kl. 12,30.

Det tog imidlertid lang Tid med at faa de saarede anbragt, og inden Toget satte sig i Bevægelse, kom der telefonisk Bud om, at en Orlovspærrer var indtraadt. Heldigvis imeldte vor Kommandant, at vi var afrejst, skønt vi endnu befandt os paa Banegaarden.
Desværre naaede vi kun at se Iltoget i Kottoro dampe af. En Underofficer, der var med, skældte Stationsforstanderen ud, fordi han ikke lod Iltoget vendte det Par Minutter. Men derved var jo intet at gøre. Dog fik vi saa meget ud af det, at vi fik Lov til at tage med et Kurèrtog over Stryj, gennem Karpaterne og Tjekko-Slovakiet til den tyske Grænse, hvor vi igen havde Forbindelse med Hurtigtog lige til Hamborg.

Dette vort Held satte Humøret op. Turen gik først gennem de for os kendte Egne af Karpaterne. Saa drejede vi af og kom forbi disse Bjærges mærkeligste Parti, der hedder Tatra. Det var det mest storslaaede, jeg saa. Tatra bestaar af en hel Del meget høje og lodrette Søjler, der synes at være skudt op af Jorden. Det var et vidunderligt Syn. De var ikke ret tykke, maaske 20 m i Gennemsnit, men de var omkring 1000 m. høje.

Derefter kørte vi langs et lille Vandløb, som efterhaanden blev større, og vi fik at vide, at det var Oderfloden. Flere Fabrikker laa her ved Floden.

Endelig naaede vi om Aftenen d. 2. Septbr. Grænsestationen Oderberg, der den Aften var illumineret og festklædt, for det var Sedanfest og den blev 1915 over hele Tyskland fejret med Pomp og Pragt. Tyskerne var højt oppe, og de havde Grund dertil. Store Erobringer havde de opvist paa Vestfronten, Russerne var

fordrevne fra Karpaterne, Galizien var indtaget, Serberne var fordrevet fra deres Hovedstad og næsten ud af deres eget Land. Stemningen var saa højt oppe, at Tyskerne næsten var som beruset. De anede ikke, at paa det Sted, vi var, vilde Krigen føre en Folkeafstemning med sig til Fordel for Polen. Vi var nødt til at holde Tand for Tunge; thi hvis vi gjorde Indvending, kunde vore Udtalelser let blive stemplet for Højforrædderi, som vilde komme os dyrt at staa.

I Oderberg kom vi over i det tyske Iltog. Hvor var det dog en dejlig Forandring. Tyskerne havde i Modsætning til Østrigerne deres Jernbaner i Orden. Man mærkede ikke Skinnelængden, alt gik næsten lydløst. Vi mærkede næsten ikke til, at Toget satte stg i Gang eller holdt; i de østrigske Tog var vi lige ved at falde, naar dette skete, og her var baade W. C. og andre Bekvemmellgheder.

De østrigske Tog var ogsaa saa snavsede, og der var ikke Gennemgangsvogne i dem.

I Tyskland var alt, som sagt, i den bedste Orden. Vi befandt os derfor godt. Kun var det væmmeligt at høre paa Tyskernes Pral, for det er de gode til. Det gik ogsaa i strygende Fart, og efter seks Timers Forløb var vi i Berlin.

Nu gik det hele let; fra Toget gik vi gennem Banegaarden, og Viadukten og med Højbanen naar man til Hovedbanegaarden, som man skal bruge paa Orlovsrejser. Det tog saa igen seks Timer for med Iltog at naa Hamborg.

Her var vi kendt, og det var rart at komme saa kendte Steder. Vejret var koldere, end vi var vant til, og vi blev slemt forkølet, skønt vi ofte havde prøvet Forandring i Klima. Et længere Ophold gav os Lejlighed til, at vi fik noget varmt Mad, og et Telegram blev sendt

hjem, at vor Familie snart maatte vente os. Det var min første Orlov, og da kunde vi naa hjem samme Dags Aften, vi var i Hamborg. Siden maatte vi logere i Flensborg. Jeg kom hjem Kl. 9 om Aftenen d. 3. Septbr. Baade min Familie og jeg blev fyldt af den inderligste Glæde og Taknemmelighed. Børnene stillede ustandselig Spørgsmaal til mig, og der var nok at fortælle. Dog generede det ikke saa lidt, at vi havde to tyske Vagtmænd i Kvarter; mit Hjem ligger nemlig tæt ved Grænsen. Naar de var til Stede, skulde man være meget forsigtig i sine Udtalelser, og man havde knap Lov til i sit eget Hjem at tale Dansk med sin Familie. Og talte man med dem, var man nødt til at tale Tysk, og helst skulde man tale meget rosende om det tyske Militær, og det var ikke rart for en Sønderjyde.

Jeg havde naturligvis meget at se til i mit Hjem; min Hustru og mine Børn havde ondt ved at overkomme Arbejdet, saa jeg tog fat næsten over Evne.

Den første Tredjedel af min Orlov gik voldsom hurtig, for da var alt idel Glæde; den anden Tredjedel gik vel ogsaa hurtig, men da begyndte Fremtiden med sine Ængstelser og Bekymringer at melde sig, og den sidste Tredjedel var egentlig svær; mit Hjem led derunder, og selv led jeg. Vi talte Dagene, og Sorg og Uro fyldte os. Afskeden var bitter og tung; min ældste Søn var helt borte, han kunde ikke taale denne Stund. Min ældste Datter stod ude i Gaarden, mine andre fire smaa skjulte sig hos hende, den mindste under hendes Forklæde. Ja, hvor var det dog knugende. Mor fulgte mig et Par Stationer paa Vej, og saa begyndte Kammeraterne at støde til. Det hjalp noget at være sammen med dem; vi satte os tæt sammen og talte om vore kære derhjemme og om, hvad Fremtiden havde at bringe os.

Efter godt 50 Timer paa Rejse naaede vi tilbage til vor Afdeling i Galizien. Fronten var rykket noget længere mod Øst, og Meningen var, at vi skulde have Vinterkvarter i Tarnopel. Det blev dog ikke saaledes, da Russerne foreløbig stod fast ved denne By, som de ogsaa havde udset til Bosted for Vinteren. Noget maatte vi rykke frem, og Etappen blev forlagt til Slota-Lipa, og jeg boede i Byen Plichov.

Det var i Oktober Maaned, og Regntiden var begyndt. Den lerede og kalkholdige Mark bliver et eneste stort Ælte, og Vejene, der vedligeholdes med ret bløde Kalksten, har Lastbilerne gjort bundløse. Krigsoperationen indskrænker sig væsentligt til Vagttjeneste. Vi blev saa lagt i Vinterkvarter sidst i Oktober, og allerede de første Dage af November bragte stærke Snestorme.

Plichov, hvor jeg først boede sammen med seks Danskere og 2 Mecklenburgere, ligger ved Slota-Lipa Floden mellem Byerne Brezany og Pommezany. Snart voksede vor Flok til 60 Mand, og vi havde 300 russiske Fanger at passe paa. Vi blev indkvarteret paa en Herregaard, der tilhørte en Grev Simovski; han var flygtet ind i Rusland. Selv boede han aldrig paa Herregaarden, men paa et Slot i Brezany, Gaarden bestyredes af en Godsforvalter.

Herregaarden var bleven rømmet i Hast, for Stuehuset stod fuldt møbleret, da vi kom.

Vi Vagtmænd tog Stuehuset i Besiddelse, og Russerne fik Kostalden, og baade Russerne og vi havde en god Vinter, den bedste Tid jeg oplevede under Krigen. Vi var der i otte Maaneder, og vort meste Arbejde var at vedligeholde Vejene og saa at staa Vagt.

Vi ni Mand, der først kom til Plichov, fik Nattevagt over Russerne, nemlig fra Kl. 5 Eftmd. til Kl. 7 Morgen. Den ene af os var Formand for Vagtholdet; de andre var delt i

fire Hold, og hvert Hold stod to Timer ad Gangen, mens de andre sov. Russerne var paa Vejarbejde; vi modtog dem om Aftenen og afleverede dem om Morgenen. I det hele passede vi os selv, skønt der selvfølgelig var en Løjtnant paa Gaarden.

Stuehuset var solidt og hyggeligt med dobbelte Vinduer og Gipsdæk, og der var Kakkelovne i alle Stuer. — Vi lavede Sengesteder af Birkestænger og Skraasæk af Halm, og naar saa vore Sovedækkener blev lagt glat paa, saa var der rart og godt. Vi Vagtmænd laa i den yderste Stue for ikke at forstyrre de andre om Natten. Kakkelovnene var stadig opfyrede, og Føden var rigtig god, hvorfor Vinteren gik godt.

Russerne havde deres, og vi havde vort Køkken, og de blev passet af henholdsvis 6 og 3 Mand. Fire Spand Heste besørgede al Kørselen; desuden havde vor Løjtnant en Ridehest. Naar Vejret var godt, spadserede vi mellem Maaltiderne. Ellers sad vi inde i Stuen og snakkede Politik. Saaledes gik Tiden til Jul.

Med Julen blev der Liv paa Gaarden; alle Mand var paa Stuerne. Juleaften var alligevel ikke let at komme over for os gamle Soldater. Vi Sønderjyder havde faaet fat paa et Grantræ, som vi paa hjemlig Vis havde pyntet med Lys og alt andet, som vore Børn havde sendt til os. Juleaften blev Træet tændt, men da Lysene skinnede, blev der en mærkelig Tavshed. Mange bøjede deres Hoved, og Taarerne løb dem ned ad Kinderne; for Julen er Hjemmets Fest, og vi var ikke hjemme, vi var i Krig og i fremmed Land.

Tyskerne holdt Fest for sig selv. De lavede en farlig Støj og kiggede dybt i Glasset. Og efter at vi havde sunget vore kendte Julesalmer og sad stille og smaasnakkede, kom en Tysker ind til os. Vi skulde da ikke kede os,

men komme ind til dem, saa skulde vi nok faa det morsomt. Han fik af en af mine Kammerater en bestemt Afvisning; vi vilde blot have Lov til saa vidt muligt at holde Jul som hjemme.

Vor Familie derhjemme havde tænkt paa os, og de havde sendt os en Mængde Pakker; jeg fik saaledes 21 fra Familie, Venner og Medborgere. Mine Kammerater fik lignende, og vi havde dejlig Julekage til Eftermiddagskaffen i over en Maaned. Desværre kom de fleste af Pakkerne ikke før 4. Januar.

Det skete ikke sjældent, at Posten udeblev, undertiden i hele to Uger; da gik vi triste og hjælpeløse om. Januar og Februar Maaneder var i det hele taget trælsomme. Desuden gik vi i Spænding og fulgte med stor Opmærksomhed saavel Uden- som Indenrigspolitiken. Der var Udsigter til Fred, og der var i store Kredse i Tyskland ærlige Ønsker om Fred, som med nogen god Vilje kunde være sluttet paa rimelige Vilkaar. Desværre blev der ikke noget ud heraf, fordi Krigspartiet i Tyskland beholdt Overtaget.

I Marts begyndte Saaningen, og det var noget for os, der var Landmænd. Vi gik lange Ture for at følge med i Arbejdet. Desværre kunde vi ikke tale med dem, for det polske er meget vanskeligt at lære. De har en dejlig Muldjord, blandet med Kalk og Ler. Mulden bliver ikke som hos os haard i tørt Vejr, og den faldt altid let for Redskaberne. Naar den i Blæst støvede, blev vi hvide som en Møllersvend. Henad Bukovina er Jorden fuldstændig sort — den sorte Jord — der strækker sig ned mod Sortehavet. I den kalkholdige Jord er Vandet i Floden Destren mælkeagtigt, i den sorte Jord er det mørkt og farver Havet sort. Det er ypperlig Jord til Korn og Græs og til Olieplanter.

Ynkeligt er det dog at betragte Bønderne og deres Redskaber. De fik alt for lidt ud af Jorden, de led under Godsejernes Tryk og maatte leve under Fæstevæsen. Dertil kommer, at Jøderne, der har hele Handelen i deres Hænder, udpiner dem. — De brugte samme Redskaber som vore Bedsteforældre. Kornet høstede de med Sigel og malede det ved at knuse det i en udhulet Sten.

Polsk Familie.

Polakkerne er dog flittige Folk, navnlig Kvinderne, saa det er trist, at de lever under saa triste Vilkaar og faar saa lidt ud af deres Jord. Det maa naturligvis erindres, at alle de unge Mænd var med i Krigen. Dog erstattes de af unge Kvinder, der udførte Markarbejdet, læssede og kørte Gødning og afskar Kornet i Høsten. Desuden passede de en stor Urtehave. — I Maj var Vejret herligt; vi gik lange Ture og frydede os over den yndige Natur og det smukke Landskab.

— — —

Slota-Lipa betyder paa Dansk Guldfladen, og den svarer til sit Navn. Den har ringe Fald og afsætter hist og her en Sø; i en af dem skød en Kammerat Vildænder om Vinteren; hen paa Foraaret var der Gæs i Søen. I Floden var der ogsaa mange store Fisk.

Langs med Floden gaar den store Chausse. Gaar man med den forbi Byerne Brezany og Pommezany faar man et godt Indtryk af Landskabet. Det er bølgeformigt med store Dalstrøg. Bakkerne var beplantet med Bøg og Eg, og i Dalene vat yppige Korn- og Græsmarker. Langs med Skovbrynet ligger saa Landsbyerne. En Del ligger ogsaa paa Bjergskraaningen; endelig var der ogsaa enkelte ved Floden. Plichov var en af dem. Over Bjergdraget gik en bred Sti, som var meget befærdet. Vi blev nysgerrige efter at vide, hvor den Sti førte hen, og vi besluttede at undersøge dette. Vi blev fire Mand om det, og endelig en Dag, da Løjtnanten var i godt Humør, fik vi Tilladelse dertil i Paaskedagene. Vi maatte dog ikke blive borte i mere end tre Timer, for der kunde jo ske noget, eller andet kunde kræve vor Nærværelse; thi vi var jo i Krig, og en stadig Torden af Kanoner mindede os hver Dag derom.

Med en Hasselkæp i Haanden begav vi os paa Vandring, Vejret var godt, og vi sang dan-

ske Sange. Hele Tiden var vi i Spænding efter at vide, hvad Endemaalet vilde blive. Da vi saa var kommet gennem Skoven, opdagede vi et helt Bygningskompleks. Det viste sig at være er stort Kloster med baade Munke og Nonner. Den Slags havde vi læst om hjemme; nu skulde vi selv se det.

Vi gik ind i Klostergaarden og fik Lov til at gaa ind og bese Klosterkiren. Klosterforstanderens Søn viste os om, og han kunde tale Tysk. Klosterets Lade- og Staldbygninger saa vi ogsaa. Men der var ikke Avl, som alene kunde ernære Klosterets Beboere. Nej, det var Klosterkirken, det hjalp. Hver Landsby har vel sin egen Kirke, men Kirken her havde fra gammel Tid stor Tiltrækning; store Skarer søgte den, og de kom næsten alle med Gaver til Klosteret.

Hvor var det ogsaa en fin Kirke. Guld og Forgyldning straalede os i Møde! Stole findes ikke i de katolske Kirker, men der var rigeligt med Tæpper, som man knælede paa. Det skønneste af det hele var Buehvælvingen, som ogsaa findes i vore Domkirker, men paa denne var udført et kunstnerisk Malerarbejde. Det forestillede Skabelsens syv Dage. Øverst var Gud fremstillet som en Aand, noget vist taaget, men dog med tydeligt Ansigtstræk. Længere nede var i afmaalte Afstande de syv Dages Skaberværk. Skaberens Ansigt saas svagt i dem alle; desforuden saas en udstrakt Haand. Hviledagen viser Skaberen omgivet af en jublende Engleskare. Lige ud for Kirkedøren i 30 m. Afstand er der en stor Porthvælving, hvori hænger tre Klokker, en stor og to smaa. Midt imellem Kirken og Klokkehvælvingen paa en stor Plæne staar en Statue af Jomfru Marie.

Selve Klostret fik vi ikke at se indvendig, for dertil krævedes Tilladelse baade af Munke og Nonner. Munkene, der var ganske sorte

klædte, saa vi vandre omkring. Nonnerne saa vi kun glimtvis. Vi lagde ogsaa Mærke til en Solskive ved Sydsiden af Klosteret; den var kunstnerisk indrettet og kunde nøjagtig vise os, hvad Klokken var.

Hele denne Udflugt var første Gang en Begivenhed; senere tog vi ret ofte derud. Vi opdagede ogsaa, at der laa et lille Bedehus uden for Plichov. I Udkanten af Byen laa Kirken; den stod altid aaben, som de katolske Kirker gør, og vi gik ofte derhen for at bede for vor Familie og for os selv, hvilket var os til megen Trøst.

Saaledes gik Tiden for os i denne By; stadig blev der kæmpet ved Tarnopol. Først den 9. Juni 1916 fik vi Ordre til at gaa tilbage.

— — —

Næsten alle var vi kede af at forlade Plichov, men der var ikke andet end at følge Ordren. Ogsaa Befolkningen var ked af, at vi maatte bort; thi Frontlinien vilde saa antagelig blive forlagt til dem, og det var det værste af alt. Vi maatte gaa til Fods med svær Oppakning. Det gik gennem Stryj til Byen Slodbodka, der ligger ved en Flod, der ogsaa hedder Stryj. Her var mægtige Gruslejer, og vi fik sammen med Russerfangerne Arbejde med at harpe Grus. Det varede i 3 Maaneder, og i den Tid blev vi Vidne til den civile Befolknings Flugt fra Bukovina. Kerenski havde paa den Tid overtaget Ledelsen i Rusland. Han forstod en kort Tid at samle og begejstre de russiske Soldater, og der blev gjort mægtigt Forsøg paa at fordrive baade Tyskerne og Østrigerne. Navnlig i Bukovina blussede Kampen op, hvorfor den civile Befolkning maatte flygte fra Hus og Hjem om bag ved Fronten. I Tusindvis kom de, og en Mængde slog sig ned i vor Nærhed.

De stakkels Mennesker maatte lide bitter Nød. Kun faa af deres Ejendele havde de med paa Flugten; lidt Sengetøj havde de i en Bylt

paa Nakken, enkelte havde en Trækvogn med lidt Møbler paa, andre en Ko eller Hest ved Haanden, og Dyrene var i Hast belæsset med forskellige Ting; og der var baade Oldinge og spæde Børn.

Paa dette Tidspunkt var Smalhans ogsaa ved at melde sig i Østrig. Det offentlige magtede ikke at yde ret megen Hjælp, og mange af dem begyndte ogsaa at flygte fra deres Hjem for at finde Føde.

Alle disse Flygtninge maatte indkvarteres rundt omkring, hvor Nøden allerede i Forvejen var stor nok. Det var Meningen at sende de civile bort med Jernbane, men det lod sig ikke gøre, da den var optaget af at transportere Soldater og Krigsredskaber.

I Slodbodka oplevede jeg ogsaa en anden Begivenhed, som gjorde Indtryk paa mig. Det var en Oversvømmelse, som stammede fra en stor Tordenbyge og Sneskred i Bjergene, hvor Floderne kommer fra. Store Arealer blev pludselig oversvømmet, og da Vandet en Tid efter var borte, fik jeg Gaaden løst paa, hvor den store Mængde Grus var kommen fra. Ved Sneskred bliver Klipperne høvlede af. De store Blokke bliver liggende; det fine følger Vandet, men Gruset bliver kastet i store Bunker eller Lag ud over Markerne paa de laveste Steder. Vor store Grusgrav fyldtes i ganske kort Tid. Gruslagene dækkes efterhaanden med Græs, og naar der er dannet tilstrækkelig Muld, bliver den dyrket. Vandet steg op i vore Barakker, fordi vi ikke kendte Forholdene og tog dem i Betragtning.

Karpaterne har ved et vulkansk Udbrud skudt sig op af Jorden, mens Ungarn og Galizien sænkede sig. Nu sker atter efterhaanden Udjævningen.

Paa den Tid fik jeg min anden Orlov; jeg maatte rejse den 13. August, men skulde først

møde ved Kompagniet for at faa mine Paspapirer. I Brezany boede Kompagnichefen, hvorfor jeg maatte møde der. Imidlertid maatte

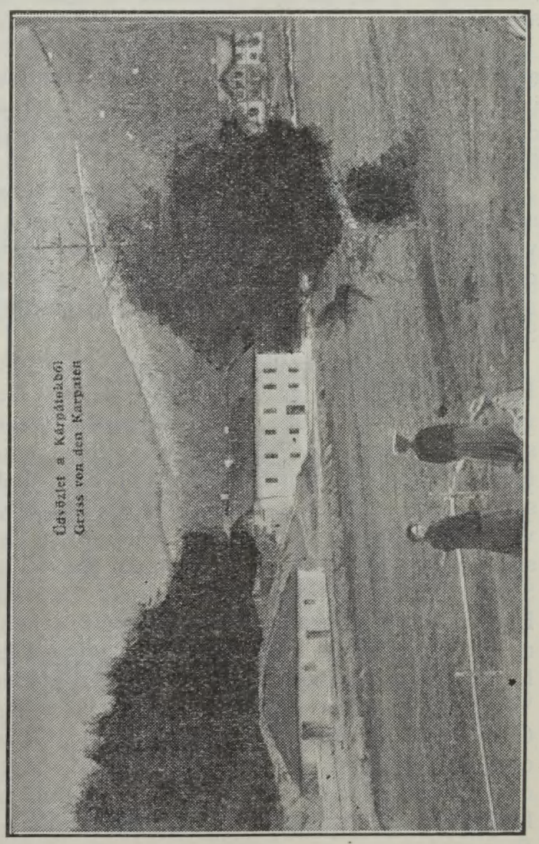

Ávszjet a Kárpátokból
Gruss von den Karpaten

vore Tropper gaa tilbage. Russerne havde presset Fronten ind mod Syd for at faa Rumænien med i Krigskoncerten, og saa maatte vor Front ogsaa bøjes tilbage for ikke at blive opreven ved Flankeangreb. Tre andre Kammerater og jeg mødte hos Oversergenten, men da var der

Uro i Lejren, Fjenden var i Nærheden, og han sagde til os, at vi kom fra Slodbodka og skulde have Orlov, derfor kunde vi staa Vagt den Nat, saa kunde vi sove paa Hjemrejsen.

Vi var skammelig ked af at komme paa en saa styg Vagt. Men vi turde ikke andet end gaa paa den. Strenge Instrukser blev givet, for der var Uro i Brezany den Nat. Troppestyrker paa Tilbagetog gik hele Tiden gennem Byen, og i Morgenstunden blev vort Kompagni i en Fart læsset i en halv Snes Lastbiler og kørt til Rahatyn. Her fik vi Kvarter i en Skole; men allerede ved Midnatstid første Nat maatte vi af Sted igen. Dengang kom vi med Toget. Alt muligt brugeligt blev taget med. Det var Krigsmateriel, men der var ogsaa Markredskaber, da Militæret dyrkede Jorden bag ved Fronten, naar der var Lejlighed dertil. Et Par Personvogne blev koblet til, og dem tog vi Plads i og kom tilbage til Stryj, hvor vi for Resten forblev i halvandet Aar eller i hvert Fald i Nærheden af denne By.

Vor Kompagnifører befalede os skyndsomst at søge vort Kvarter for at komme af med Oppakningen, og saa skulde vi tilbage til Toget for at aflæsse vore Køkkenredskaber og Bureausager; men der var sket en Fejltagelse. Toget var bestemt til Rumænien, og Togpersonalet troede ikke, at der var mere, som skulde aflæsses i Stryj, og saa var Toget stukket af.

Først i Debretzin i Ungarn fik vi alle vore nødvendige Redskaber standset. Mine Orlovspaspapirer var ogsaa rejst med. Alt dette gjorde, at det trak otte Dage ud, inden jeg fik min anden Orlov. Denne gik forøvrigt ligesom den første: glædelige Timer over at være sammen derhjemme og Bekymring og Sorg over Krigen og Sorg over, hvad Fremtiden kunde bringe.

Det kedelige er, at naar man har været paa en Orlov, saa bliver man, naar man kommer

tilbage, puttet ind et andet Sted, og det var jeg ked af, fordi jeg holdt af de Kammerater, jeg havde været sammen med i Plichov, ja, ogsaa Russerfangerne havde jeg faaet kær. Jeg kom nu til Vagtkommandoet i Byen Dobrolany, der ligger en Milsvej Nordvest for Stryj.

— — —

Her vil jeg indskyde en lille Beskrivelse af de 300 russiske Fanger, som vi havde paa Vejarbejde i Plichov, og som jeg var Vagt for. De boede som nævnt i Kostalden, hvor de havde rigtig god Plads. Væggene var grundmurede, og selv om Ruderne ikke var saa store, var Lyset dog rigtig godt. Loftet var af Brædder. Russerne er godmodige af Natur og de er arbejdsomme. De murede to mægtige Kakkelovne op, og da de fik ret rimeligt med Brændsel, gik Vinteren 1915-16 godt for dem; ja, jeg er vis paa, at de den Vinter oplevede den bedste Tid af deres Fangenskab. Naturligvis er det altid byrdefuldt at være Fange; men fra min Vagt hos dem saa jeg, at der paa alle Omraader var et mønsterværdigt Kammeratskab mellem dem.

Jeg saa, at de hver Aften, før de gik til Ro, holdt Andagt sammen. De havde en Lægprædikant mellem sig; han læste Messen, og alle de andre sang fuldstemmig i Kor sammen. De sang ualmindelig godt, bedre end vi Danske kunde gøre det. De var 300 unge Mænd, og alle lovpriste de Jesus i deres Fangenskab, hvilket gjorde et mægtigt Indtryk paa mig, og hver Gang jeg hørte det, glædede det mig.

Jeg fik Lyst til at overvære denne deres Højtidsstund, men vor Løjtnant vilde ikke tillade det. Dog dristede jeg mig derind en Aften. Henne ved Enden af Rummet var bygget et Alter, som Lægprædikanten stod foran, mens alle blottede Hovedet og slog Korsets Tegn for Brystet. Med Ansigtet vendt mod Alteret sang

han for i den katolske Messe, og Mængden sang firstemmigt med. — Selv blev jeg grebet af denne enfoldige Højtidelighed og gik taknemmelig, styrket og beriget bort.

Omsider blev ogsaa vor Løjtnant opmærksom paa Russernes smukke Sang. Han var paa en Maade streng overfor dem under Tjenesten, og de havde Respekt for ham. Men han holdt meget af dem og viste det deri, at han sørgede godt for dem med tæt Fodtøj, Klæder og Vask. Med deres Sang blev der en inderligere Forbindelse mellem ham og dem. Han talte med Byens Lærerinde derom, og hun formaaede ham til, at der blev afholdt en Sangaften. Hun vilde saa tage de bedste Sangere i Byen med derhen, og hun kom med en halv Snes unge Piger, som ogsaa kunde synge paa Russisk.

De unge Piger skulde saa synge første Stemme, og 25 af de bedste Sangere blandt Fangerne blev hentet af os Vagtmænd, og de sang de andre Stemmer. Sangerne fik Plads i vor største Stue, og saa sagde Løjtnanten: „Naa, Russki, kan I saa synge sammen med disse smukke Piger". Og det kunde de. Vi blev allesammen bevægede, baade Løjtnanten og os alle. Det var slet ikke til at forstaa, at de kunde gøre det saa godt, for de øvede kun sammen et lille Øjeblik. Lærerinden var glad og stolt over det Indtryk, som Sangen gjorde paa os; hun var uden Tvivl russervenlig.

Der var en mærkelig indre Forbindelse mellem disse Russere, og dette bar deres Sang; der var noget dybere, som bandt dem sammen. Dette dybere manglede i den tyske Hær; den var for uensartet, sammensat af forskellige Nationer og uensartede Bestanddele af det tyske Folk. Men Tyskerne havde i deres Officerer dygtige Førere, og det var dem, Russerne manglede.

Ved Løjtnantens Fødselsdag fik vi atter den

smukke Sang at høre. Russerne tryglede Vagtunderofficeren om at faa Lov, og endelig gav han efter, og tidlig Morgen lød den dejlige Sang udenfor Løjtnantens Vindue. Han blev glad og taknemmelig derfor, og fra Vinduet bød han Cigarer rundt til Russerne. Ja, jeg kom til at holde af disse Russere og vilde gerne efter min Orlov have været tilbage til dem igen; men det kunde ikke lade sig gøre; jeg maatte hen til Byen Dobrolany.

— — —

I Dobrolany forblev jeg et helt Aar. Vort Vagthold var paa 60 Mand, og vi havde 300 russiske Fanger. Vi havde en Gaard paa henved 200 Tdr. Land at passe, og det meste af Jorden blev udlagt til Urtehave. Der blev dyrket Ærter, Agurker, Tomater og alle andre Urter, der finder Anvendelse i Husholdningen. Alle disse Sager blev leveret til Lazaretterne i Stryj. Foruden os var der en Trainkolonne paa 14 Spænd Heste, som behandlede Jorden med Plov og Harve; alt Haandarbejdet blev udført af Russerne. Det var ogsaa meget interessant at være med Russerne paa Markarbejde. De arbejdede godt, men noget overlæsset var de her. Alt Saaningsarbejde blev udført med Haanden, for vi havde ingen Maskiner. De trak en Markør, som lavede fire Riller i Jorden, og i dem saaede de saa Frøet med Hænderne; derefter dækkedes Rillerne til med en Rive.

Hele Tiden var der fuldt Arbejde med Saaning, Rensning og Vanding. Om Sommeren var det fornøjeligt at gaa derude i det milde og bløde Klima. Men om Vinteren var det nederdrægtigt; vi maatte ikke selv bestille noget, det skulde Fangerne gøre, og vi skulde blot kommandere dem. De kørte da Gødning og spredte den, og saa skulde de udgrøfte Jorden. Gødningen blev hentet fra Byerne der-

omkring, for de laa alle fulde af Tropper. Byen Stryj var blevet Centret for hele Sydarmeen, idet Russerne satte al Kraft ind paa at generobre Galizien.

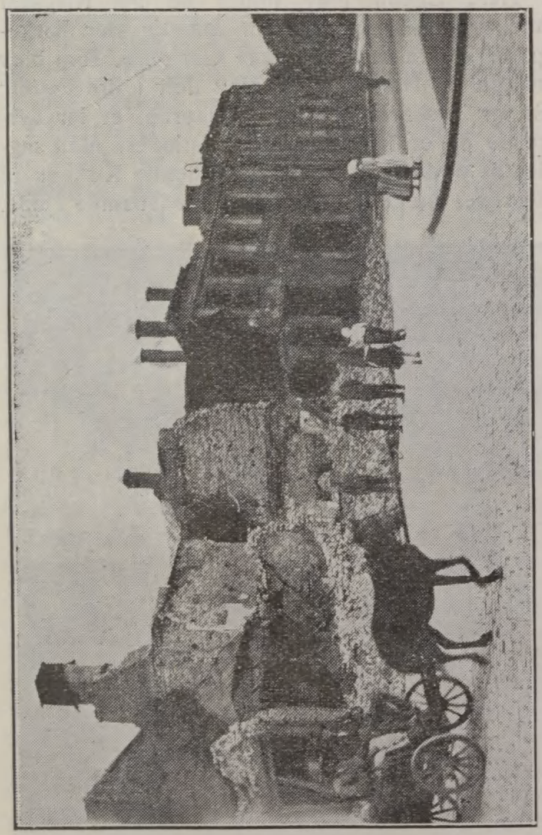

Sønderskudt Bydel i Stanislau.

Vi havde et Kvægdepot med 80 Malkekøer, og Mælken blev sendt til Lazaretterne; ogsaa Kalvene blev sendt dertil. Ligeledes var der et Depot, hvor syge og overpressede Heste

blev sat i Pleje. Dertil kommer, at Officererne havde en Mængde Stalde til deres Heste. Det følger deraf, at vi kunde give Jorden en kraftig Gødning, og alt det gav Arbejde.

Hele Egnen blev under de tre Krigsaar fuldstændig forandret. En mægtig stor Kirkegaard blev anlagt af øvede Gartnere, som blev udtaget af Hæren. Den blev delt i fire Felter: Et for Tyskerne, et for Østrigerne, et for Tyrkerne og et for forskellige Nationer. Man sagde, at under Krigen blev paa denne Kirkegaard begravet mellem tyve og tredive Tusinde Døde.

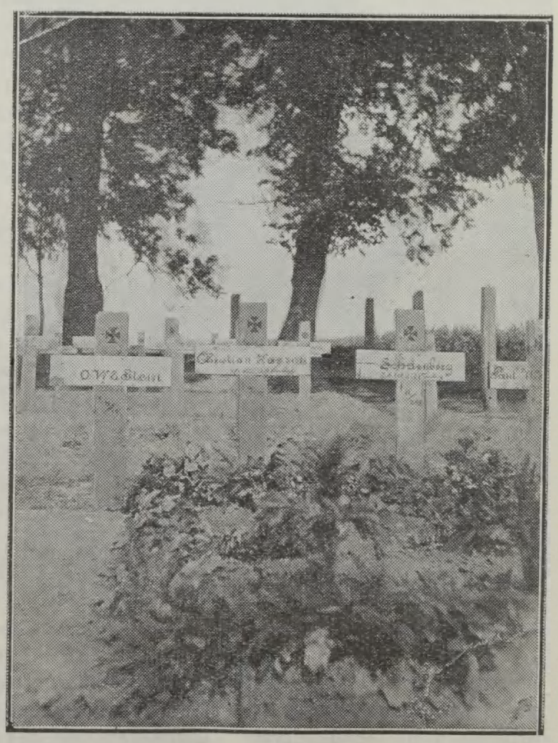

En Lazaret-Kirkegaard.

Paa Lazarettet behandledes kun Epidemisygdomme (Tyfus og Kolera). De pyntede Grave, hvor to af vore danske Kammerater ligger, besøgte vi til Stadighed, saalænge vi var paa Egnen. De døde af Kolera i August Maaned 1915.

Ofte gik jeg en Tur paa denne mærkelige og smukke Kirkegaard. Der var saa roligt derude, og den ligesom trak en til sig.

I Efteraaret 1917 blev Russerne atter slaaet paa Flugt, og mit Kompagni blev flyttet til Stanislau, en smuk By ved Grænsen til Bukovina og ind mod Karpaternes Fod. Landsbyerne i Nærheden af denne By var fuldstændig ødelagte, og ikke sjælden saa vi tilbageblevne Beboere sidde paa Tomterne af deres nedskudte Hjem; de sad og græd og sang Klagesange. Frontstillingen laa et helt Aar tæt ved Stanislau. Dog led denne By ikke meget. Man mærkede, at der paa begge Sider var god Vilje til at spare den.

I Efteraaret 1917 indledede Fredsforhandling med Rusland, og den førte til Freden med Rusland i Brest Litovsk. Kamptropperne forsvandt nu efterhaanden og blev fordelt ved de andre Fronter. Etappen blev tilbage og blev sidst flyttet bort. Vi blev forflyttet til Byen Padvisukil, som ligger ved Banen til Tarnopol. Det skete en af de første Dage i November. Tyrkerne havde her haft et Frontafsnit at forsvare. Tyskerne havde Overanførselen, og da de ikke helt stolede paa deres Forbundsfæller, placerede de dem hist og her, og hvis Tyskerne havde vundet, vilde de sikkert ogsaa beholde Førerskabet efter Krigens Slutning; de havde deres store Planer at røgte, nemlig Banen fra Antverpen over Bagdad til Indien. De fremmede kunde ogsaa bedst stives af paa den Maade, dels ved patriotiske Taler og Sange og dels ved et Kejserbesøg.

Vor Tjeneste kom til at bestaa i at nedbryde og sælge Barakkerne, af hvilke der i Omegnen var i Tusindvis. Paa de Steder havde der været saa store Troppemasser, at Hjemmene langt fra kunde rumme dem. Barakkerne var ikke stivet af ned i Jorden, for Kalkstenen ligger tæt op mod Overfladen, og flere Kalkovne viste, at Kalkbrænding havde været almindelig i Fredens Dage.

Med godt Humør gik vi i Lag med Arbejdet; nu havde vi ikke Fjenden at frygte. Der var meget at gøre, saa lang Tid skulde der til, og vi tog rigelig Tid. Vi tog et Par af de bedste Barakker til Bolig, og for at hele Kompagniet samlet kunde fejre Julefesten, som nu forestod, lavede vi en stor Sal; to mægtige Kakkelovne blev muret op, og Brændsel havde vi nok af i Form af Bræder, som vi skar i Stykker.

Juleaften var Salen pyntet, og vi havde Juletræ; et Klaver havde vi ogsaa faaet fat i — det sagdes, at man havde fundet det ude ved Fronten. Flere Kammerater kunde spille, og da vi havde dygtige Folk i Køkkenet, fik vi ogsaa serveret en dejlig Flæskesteg. Vi sang „Stille Nat, hellige Nat“, og vor Kompagnifører, en Apoteker fra Meklenborg, sang to dejlige Sange, ledsaget af Klaveret. Julekasser blev derefter baaret ind og fordelt; over hele Tyskland var der samlet ind til dem. Vi trak hver et Nummer og fik Pakkerne fordelt paa den Maade. Mange dejlige Ting var der i dem, og vi, der havde Børn, sendte det meste hjem til dem.

Efter Pakkeuddelingen blev en Bolle Punsch baaret ind, og det var let at se paa vore tyske Kammerater, at dette for dem var Kronen paa Værket. Hver fik et Glas, og saa klinkede vi sammen og udbragte en Skaal — ikke for Jesusbarnet, men for Kejseren. Saa havde vi Sønderjyder nok og forlod Salen. Tyskerne blev

tilbage, og de fortsatte til langt ud paa Natten med Sold og Hurraraab. Vi kunde høre dem hele Tiden, og det var uhyggeligt.

Anden Juledag var jeg første og sidste Gang til Feltgudstjeneste. Det var ogsaa nok; thi vi fik en Prædiken, der begyndte og endte med vore militære Pligter, som Gud fra sit ophøjede Stade belønnede til Gavn for os selv og for Fædrelandet og Kejseren.

I denne Forbindelse vil det være rigtigt at sige et Par Ord om Julen 1916; da boede jeg i Dobrolany. Den var en Modsætning til den, vi nu holdt. Vor Løjtnant var da en Greve fra Sachsen. Han var en Mand først i Trediverne og gift. Hele hans Færd vidnede om Godmodighed, og at han var mere Bonde end Officer.

Vi spiste Juleaften sammen med ham. Bordene var smukt dækkede, og til hver af os laa en dejlig Julekage med Korender i, fem Cigarer og ti Æbler. Efter at Maden var spist, holdt han en Tale til os. Han begyndte saaledes: „Jeg ved, at I saa godt som alle er Familiefædre, og selv om jeg gør alt, hvad jeg formaar for at gøre det hyggeligt for eder, saa kan jeg dog ikke borttage den Længsel, som brænder i hvert Bryst efter Hjemmet.

Men jeg vil prøve paa at lindre den. I deres Hjem, over hvilke de sorte Kors, vi kan se gennem Vinduerne, staar, er der intet Haab. Men i eders Hjem er der endnu Haab, og vi vil bede Gud om, at I alle engang maa komme hjem igen og holde Jul sammen med dem, I har kær“.

Han bad os derefter at synge de Julesalmer, som vi kunde hjemmefra, og det gjorde vi; ogsaa Trainmandskabet, som var Sydtyskere, sang Julesalmer, og de var rare at være sammen med, de var ikke hovne og brovtende som Preusserne.

Anden Juledag skulde vi til Kirke; den laa

to Mil derfra i en By, som hed Brykkedal, hvis Naboby igen hed Kongeaa. Dette sidste Navn forundrede mig en Del, men jeg kunde ikke faa at vide, hvorfor den havde faaet dette Navn. Byerne var tyske Kolonier. Turen blev foretaget i fem Kassevogne — andre havde vi ikke — vi sad paa Halmknipper og havde Halm om Benene, og det kunde nok gøres nødigt, for det var meget koldt. Køreturen gik meget langsom, for Vejen var voldsom opkørt, ja, flere Steder var der saa dybe Huller, at Vognhjulene sank i Pløre til Navene.

Kirken var smuk og stilfuld; den var fuld af Mennesker, og man kunde se paa dem, at de ikke var Galizere.

Kvinderne havde sort Nederdel og lys Bluse; Mændene var i sort eller blaat Jakkesæt og havde høj, stiv Hat paa Hovedet. De galiziske Kvinder gik altid i meget spraglede Dragter og Mændene i Skinddragt og Hue. Det var som sagt, tyske Kolonister. Præsten var heldigvis ingen Feltpræst, og han forrettede Juleprædikenen paa en egen Maade. Der var oppe i Kirkens Kor to Flokke Børn, et Hold Drenge og et Hold Piger, hvert Hold talte 15 Børn. Præsten spurgte skiftevis en Dreng og en Pige om Profetierne og Juleevangeliet, og de nydelige Børn var flinke, de svarede rigtigt hver Gang. Endelig sluttede Præsten denne Samtale og sagde derefter henvendt til os ældre: „Nu har I hørt Juleevangeliet af eders egne Børns Mund, og det er bedre end mit ringe Vidnesbyrd.“ Derefter bad han for Guds Ords Fremgang og om Velsignelse for deres Koloni, og han bad for Tyskland, der efter hans Mening var bleven overfaldet og nu laa omgivet af Fjender paa alle Sider.

Vor Løjtnant kom i Selskab i Byen, og vi — 50 Mand ialt — kørte saa hjem igen, men

ad Chausséen, der vel var længere, men meget bedre at færdes ad.

Vi boede som fortalt i Padvisukil i Julen 1917. Juleaften havde Tyskerne anvendt til Svir og Sold; men værre gik det Nytaarsaften. De drak, og de skød Nytaar ind, saa det var uhyggeligt. Hvad den civile Befolkning tænkte derved, ved jeg ikke, selv lagde jeg mig under mit Tæppe og dækkede Ørene godt til, men det var ikke til at sove for al den Sjov.

I Januar Maaned var der Snesjap og grimt Vejr. Fronten blev snart rullet helt op. Endnu kom enkelte Frontsoldater, som havde været længst inde. De havde lidt meget, og de var meget medtagne. En Del syge havde de med, og dem fik vi at pleje en Tid; de andre kunde vi ikke gøre meget for. Noget varmt The fik de, og saa drog de videre.

Hen midt i Februar var vi færdige med vort Arbejde og kom saa en kort Tid til Rohatyn for at overtage Vagten ved et større Mellager. Nu var der kun Etappen og nogle Armeringssoldater tilbage, og vi var meget spændt paa, hvad vi nu skulde, og hvad Fremtiden vilde bringe.

Endelig i April udløstes Spændingen, idet der kom Ordre om i største Fart at komme til Ukraine i Sydrusland. Kamptropperne skulde til Vestfronten, og deres Plads i Ukraine skulde vi saa indtage. Vi var kede af det, men hvor var det vel bedre at komme hen! — I tre Aar havde jeg nu, d. 26 April 1918, været i Galizien, og hele denne Tid var det mit Haab, at naar jeg skulde flytte, saa var Krigen forbi, og saa skulde vi hjem. Saaledes gik det altsaa ikke; vi maatte til Ukraine i Rusland. Dette gjorde, at man blev saa mærkelig sløv og ligegyldig.

Med underlige Følelser steg vi ind i det russiske Jernbanetog i Brody, der er Grænsesta-

tion mellem Rusland og Galizien. Vi gennemtænkte, hvad vi havde oplevet i de tre Aar i Galizien; jeg gjorde i hvert Fald. Jeg var ikke glad for Byttet. Vel var Galizierne skidne og efterladne, men de havde aldrig lagt os et Halmstraa i Vejen, og gæstfri havde de jo været mod os. Men havde vi takket dem derfor? Jeg ved, at flere af mine Kammerater havde været lapsede, onde og haarde mod dem. Vi skulde jo ogsaa nødig glemme, at de var Polakker, og at de levede under fremmed Aag ligesom Sønderjyderne. Ja, de havde under Krigen haft det meget sværere end Sønderjyderne, for Krigen var gaaet hen over deres Land, endog flere Gange frem og tilbage. Mange af deres Hjem var afbrændt og nedtraadt; deres Skove var ophuggede, og deres Besætninger var svunden ind til næsten ingenting. Jeg syntes, at vi, der bar Uniform, var medskyldige i al den Ulykke, der havde ramt dem. Vi kunde trøste dem, og vi kunde mange Gange hjælpe dem med deres Arbejde, men undlod det. — Saaledes var mine Tanker og mine Følelser nu ved Afskeden med dem og paa Dørtærskelen til et andet Land, og jeg bad en Bøn om Tilgivelse for det onde, vi havde gjort, og for alt det, vi havde forsømt.

De russiske Banevogne var alle mærket med en stor, hvid Ørn. Rusland er stor, og deres Banevogne vidnede derom, for de var meget kolossale. Baade Banepersonalet og de Mennesker, vi mødte, saa noget uciviliserede ud, saa det var med blandede Følelser, vi overgav os til deres Varetægt.

Toget gik efter Kovel, og det gik med stærk Fart. Ængstelige var vi, for Banelegemet var saa daarlig vedligeholdt, at det slingrede, som vi skulde vælte.

Det blev dog snart noget bedre; thi det

var kun i det Omraade, der laa Fronten nær, at Banen ikke var bleven vedligeholdt.

Vort Bestemmelsessted var Byen Boridijanko, og vi skulde bevogte Banelinien fra denne By hen tæt til Kieo. Vi kunde køre direkte med Linjen Kovel—Kieo, men i Stedet kørte vi ad Byen Kasatin, hvorfra Banen gaar til Odessa mod Syd og til Kiev mod Nord. I Kasatin blev det os meldt, at en Banebro paa den Strækning, vi skulde, var spængt. Derfor maatte vi køre et Stykke tilbage. Efter endnu et Par Dages Kørsel blev vi læsset ind paa Stationen Boridijanko, hvor vor Bataillons-Chef blev boende. Det Kompagni, jeg hørte til, fik Rast her i to Dage. Derefter fik vi en streng Marschtur paa tre Dage; den gik i en Halvmaaneform fra Banen og hen til Banen igen nærmere henne ved Kiev.

Jeg ved ikke, hvorfor vi skulde gaa saa lang en Omvej, eller hvorfor vi marscherede om i en Halvcirkel. Men jeg havde paa Fornemmelsen, at det hele blev gjort paa Beregning, nemlig, at de uvidende russiske Bønder — saa mange som muligt — skulde se os og faa den Forestilling, at der var et mægtigt stort Antal tyske Soldater ovre at passe paa dem. Dette var heller ikke vanskeligt at indbilde dem, for uvidende var de, og Aviser holdt de ikke; de kunde vel heller ikke læse dem, i hvert Fald ikke alle.

Det var interessant at se paa det russiske Landskab fra Toget, meget uligt Galizien var det ikke. Undertiden kørte vi gennem prægtige Skove, som tilhørte Staten eller Godsejere. Saa passerede vi store Strækninger, der var opdyrket. Udmærket Jord var det.

Landsbyerne laa langs Vejene, Hus ved Hus tæt ved hinanden, i meget lange Rækker. Bønderne var endnu ikke kommen paa Mark-

arbejde, skønt det var i Maj Maaned, men Foraaret var saa væmmelig koldt i 1918.

De opdyrkede Marker havde været Skov, blev der sagt, og enkelte store Træer hist og her paa Bøndernes Marker fortalte derom. Saadanne Træer kunde vi ikke have paa vore Marker; de vilde genere Maskinerne, men Maskiner bruger den russiske Bonde ikke, og man sagde, at naar en Bonde havde et vist Antal gamle Træer paa sin Mark, blev hans Jord betegnet for Skov, og Skatten var da meget mindre. Fra Skovene hentede Russerne deres Brændsel baade til Komfur, Kakkelovn og Lokomotiv. Men her skal alt dette ikke nærmere beskrives, jeg skal senere fortælle noget mere samlet om Russernes hele Færden og Liv.

— — —

Paa vor Marschtur overnattede vi to Gange, hver Gang i Landsbyer, hvoraf den første var beboet af Jøder. Vi kom til at bo paa en forladt Herregaard og boede der to Nætter og en Dag.

Herremanden havde ikke selv boet der, men i en stor og herskabelig Bolig med tilsvarende Have og Anlæg et Par Hundrede Meter derfra. Han var nu jaget derfra af Bolchevikerne; derimod var hans Hustru og to Døtre blevne tilbage i Byen, og dem havde de klippet Haaret af og ladet dem løbe; Haaret betragter man i de Egne som Kvindernes fineste Smykke og som Udtryk for hendes Ære.

Jeg vil nærmere beskrive denne Herregaard for at give et Billede af, hvordan en Herregaard er i Sammenligning med Bøndernes Huse og Gaarde. Man kom ind i Gaarden gennem en stor Port. Det første, man saa, var en Gaardsplads paa ca. 2 Td. Land, hvoraf Halvdelen var en Ridebane, som var afgrænset med et smukt Stakit. Dernæst saa man Gaardens

Bygninger. I nærmeste Hjørne til Højre laa en Bygning til Tjenerskabet. I den var der en stor Borgstue, som lignede en gammel Bondestue. Der var et stort Egetræsbord om-

En Jødepræst.

givet paa de tre Sider af faste Bænke. Saa var der Køkken med Komfur og et Par Grubekedler; desforuden var der Vaskehus og en Del Værelser, som nærmest var Soveværelser for Tjenere. Bag ved denne Bygning laa en moderne Svinestald med to Kartoffelkogeappara-

ter, den Slags, som vi nu først har begyndt at faa anskaffet.

Ved samme Side af Gaardspladsen med noget større Plads laa det egentlige Stuehus. Det lignede nærmest Stuehuset i en større dansk Bondegaard. Da Herremanden ikke selv beboede det, havde det været Bolig for Godsforvalteren. Det var et solidt Hus; indvendig var det overalt malet eller tapetseret, og mange Værelser var der.

Modsat Porten laa Hestestalden til højre og et Hønsehus til venstre. I Hestestalden var der Plads til 60 Heste; den var storstilet og flot udstyret. Væggene var beklædt med Bræder, og Krybberne var galvaniserede, og Lyset faldt ned gennem Vinduer i Taget. Ogsaa Hønsehuset var storstilet; det gav Plads til flere Hundrede Høns og var indrettet fuldtud tilsvarende.

Til venstre for Porten laa en mægtig Ladebygning af Træ og desuden den store Kostald med Plads til 80 à 90 Kreaturer. Det mærkeligste ved Stalden var de mange Egebjælker, der var i den; de var noget som ni Tommer i Tværmaal.

Ogsaa Marken havde været i god og moderne Drift, saa man maa antage, at Herremanden havde været i Udlandet for at sætte sig ind i moderne Landbrug. I det hele taget var der en iøjnefaldende Forskel paa Herremandens og Bondens Bedrift, hvad angik Udnyttelse af Jordens Ydeevne. Men Herremandens Bedrift stod nu stille, idet Herremændene, som nævnt, var drevne bort af Bolchevikerne, der fra første Færd var Bøndersønner, men som nu var udartet til store Røverbander.

Efter et Ophold paa halvandet Døgn maatte vi igen paa en streng Marschtur, først gennem Byen, hvor der den Dag blev afholdt et stort Marked, som ikke paa det Tidspunkt interesserede

os meget. Tornisteren trykkede og maatte af og til flyttes paa Skuldrene; og Hestene havde svært ved at trække de svære Bagagevogne ad de daarlige Veje. Endelig henimod Aften naaede vi den By, vi skulde overnatte i. Her skulde findes en Del ny tyske Kolonister, og det var noget for de tyske Soldater, saa de atter kunde finde Øren for deres Pral. Men foruden disse tyske Nybyggere fandtes der ikke faa Magyarer. Sammen med fire Kammerater samt vor russiske Fører kom jeg til at bo hos et Par unge nygifte Mennesker. De havde kun en Stue, som til Gengæld var meget rummelig. Midt paa Gulvet stod en Vugge med en dejlig lille Dreng i, den førstefødte og de nygiftes Stolthed. Den unge Mand slæbte et Knippe Halm ud til hver af os, og saa fyldte han Bilæggeren med Brændsel, saa det tegnede godt for Natten. Hjemmet var i det hele meget gæstfri, vi fik varm Te med Hvedekage, Smør og Pølse til, og det smagte godt. Efter Spisningen gav Manden et Par Musikstykker paa sin Guitar. Den havde han selv lavet, Russerne er nemlig gode til selv at lave den Slags Instrumenter, og Sans har de for Musik. Vor Fører var glad og stolt over sin Landsmands musikalske Begavelse. Han var for Resten russisk Civilpoliti og som sævanlig for Russerne af godmodig Natur. Han var høj og smuk, havde sort Skæg, Hue paa Hovedet, iført en kort Kappe eller Trøje med Livrem om, hvori hang en lang Sabel. Støvlerne var lange og gik op til Knæene. Ja, saaledes ser en Russer ud. Pligttro var han, og da alt var i Orden, gik han til Ro, og efterhaanden fulgte vi Eksemplet. Hvor var dog Hvilen sød oven paa den strenge Marsch, og vi laa jo dejlig varmt!

Vor Fører var igen den første, som stod op om Morgenen; han vidste, hvad Tid Kompagniet skulde være marschberedt, og han skulde

være i Spidsen. Ved Mine og Nik takkede vi vor Vært og Værtinde for udvist Gæstfrihed og tradskede saa til Samlingspladsen. Vi havde i Forhold til de andre haft et godt Kvarter, og det var hos russiske Bønder, vi havde boet.

Saa maatte vi paa den sidste Marschtur, og den var ikke bedre end den, vi havde Dagen i Forvejen. Ved Mørkets Frembrud naaede vi saa Gostummel, der var Maalet. Herfra skulde sendes Mandskab til Bevogtning af Jernbanen, og saa skulde der sendes Patrouiller og Vagtposter ud i Omegnen. Jeg kom til at staa Vagt ved Banen.

Den første Aften kom jeg sammen med flere andre i Kvarter hos to Jøder, de var Brødre og Slagtere af Profession. De sagde os, at Fremtiden var usikker for os; thi ikke en Trediedel af Beboerne i Ukraine var tilfredse med Brest Litovsk Freden. Selv mente vi, at det nok skulde gaa. Dog havde vi en indre Følelse af, at det kunde være farligt nok; vi havde jo for kort Tid siden været i Krig med Russerne, og der var faa Hjem, som ikke havde Sorg over en falden Søn eller Fader, og som ikke havde prøvet Krigens Ulykker. Og nu var vi kommen derover for at beskytte dem mod Bolchevikerne; det hele var egentlig komisk.

— — —

Vi var ni Mand, som skulde vogte en Banebro mellem Stationerne Budza og Irpin. Den første Vagt, som havde staaet der, var blevet plyndret og dræbt, blev der fortalt. Vi spidsede Øren og holdt Raad om, hvad der burde gøres, og vi blev enige om, at vi maatte gøre alt for at vinde Befolkningens Agtelse og Tillid, og dette kunde bedst ske ved, at vi var høflige og omgængelige, og at vi viste den største Ærlighed ved Indkøb af Varer. — Det blev saa lavet saaledes, at en af os var Vagtkommandant, en skulde være Kok,

og endelig skulde en gøre vore Indkøb og hente og bære Breve paa Stationen.

Den sidste Bestilling var den letteste og den fornøjeligste, og den blev tildelt mig, fordi jeg nu var bleven Underkorporal. Jeg mente, at en Tysker, der var ældre i Tjenesten som Underkorporal, burde have denne Plads. Men han undslog sig bestemt og sagde, at her kunde vi bedst bruge en Sønderjyde, som efter hans Mening var meget bedre til at omgaas og vinde en fremmed Befolkning end en Tysker; det havde han haft rig Erfaring for i Galizien, og det var helt morsomt at faa en saadan Anbefaling af en Tysker. De andre skulde saa forrette Vagttjenesten ved Lillebroen, som den blev kaldt.

Det viste sig ogsaa, at da vi havde været her i fjorten Dage, opfattede den russiske Befolkning os som gode og retskafne Mennesker, netop det, vi havde tilsigtet.

Brød, Kød og Kaffe fik vi udleveret fra Kompagniet; andre Ting maatte vi selv købe, som vi havde Raad til, og da vi fik god Løn, gjorde vi ret store Indkøb, saa jeg maatte næsten hver Dag til Marked i Irpin.

Det kneb meget til at begynde med at forstaa Sproget, men snart fik jeg Betegnelsen for de mest almindelige Varer lært, og saa gik det meget godt. Smør f. Eks. hedder Mosla, Brød Kleba og Mælk Mjækko osv. Til Irpin var der en halv Times Gang. Vejen gik gennem Skov af unge Ege og Grantræer. Alle Vejene var snorlige, og langs Skovbrynet var bygget tre store Ringovne til Teglsten. Alt dette var lavet og bekostet af en polsk Adelsmand. Han havde faaet Øje for det smukke Landskab, her var, og da der ikke var længere end otte Mil til Kiev, haabede han, at de rige fra denne store By skulde tage herud om Sommeren, og hans Antagelse og Haab var slaaet

til. Mange kom hertil; de badede i Aaen, de legede paa den grønne Eng ved Aaen, og de tumlede sig i Skoven. Det var ogsaa en yndig Plet, og jeg var glad for min daglige Tur til Irpin. Klimaet var mildt og oplivende om Dagen, men om Natten var det endnu skønnere. Snese af Nattergale sang om Aftenen, Karlene laa ude og passede paa deres Heste om Natten, og fra de omliggende Landsbyer hørtes Musik og Sang; thi Russerne synger godt, og de synger gerne.

Vi havde det behageligt og rart i de fem Sommermaaneder, saa godt havde vi det, at jeg talte med en af mine Kammerater, om vi ikke skulde skrive efter vore Koner og Børn og saa opslaa en Bolig i Ukraine. Han lo af min Spøg, men forstod mig alligevel godt. Der var meget, som var godt, men de sociale Forhold og den Maade, de levede paa, passede os ikke.

Jordbunden var tilsyneladende sandet, og det var den helt hen til Kiev, som ligger paa nogle Sandbanker. Men baade Byggen og Rugen stod godt, og det viste sig ogsaa ved nærmere Undersøgelse, at kun det øverste Lag af Jorden var Sand; længere nede var der et fint Klæglag. Den skulde blot behandles med de Landbrugsmaskiner, vi har, og dyrkes, som vi dyrker Jorden, saa vilde den anderledes give Udbytte. Her i Ukraine var der noget for en ung dansk Landmand at tage fat paa og for danske Mejerister. Russerne har nemlig ikke Mejerier. Deres Plove og Harver var mest af Træ, hvilket jeg nævner for at give en Forestilling om Forholdene.

Det er givet, at Ukraine er et Fremtidsland med store Muligheder. Men først maa det Tryk, som hviler paa Bønderne fra Herremændene og Staten bort, før der bliver Gang

i Sagerne. Bønderne har meget lidt Jord, kun 5 à 6 Td. Land til hvert Hjem, og Hjemmene ligger tæt sammen i to lange Rækker langs med Vejene. Deres Jord er den daarligste. Hvert Hjem har en Hest og to til tre Køer. I hvert Hjem er der to til tre Generationer, og de maa tidt være i samme Stue, for de kan ikke faa Jord at stifte nye Hjem paa. Er der da ikke Jord nok? Jo, Herremændene har store Strækninger, hvoraf meget er dyrket mønsterværdigt. Men Staten har ogsaa store Jordstrækninger, som ligger udyrkede hen og kun bruges til Jagt. Desuden er der store Skove, men de er da til Nytte for Samfundet, idet de giver Brænde og Gavntømmer.

Der er altsaa Jord nok i Rusland til Udstykning, i hvert Fald i en overskuelig Fremtid. Bønderne vil ogsaa gerne have Jord, men Herremændene og Staten, hvor Herremændene har Magten, har ikke villet give Jord til Bønderne, fordi de var ikke oplyste nok dertil endnu, men der er ikke bleven gjort noget nævneværdigt for at oplyse dem.

Ved kritiske Lejligheder for Staten greb Regeringen mange Gange til Midlet at love Bønderne Jord, naar han saa vilde være hjælpsom og skikkelig. Men saa snart Regeringen magtede Forholdene, brød den sit Løfte.

Nu kan saa at sige alle i Rusland se, efter at de er bleven Vidne til Følgen af de mange Løftebrud, at Jorden for længe siden burde være udstykket til Bønderne. Nu er det for sent. Bondebevægelsen indtraf sammen med den ulykkelige og umulige Krig. Bøndernes Sønner faldt i Tusindvis paa Slagmarken, men alligevel blev det kun Nederlag paa Nederlag, fordi de russiske Officerer, der er udgaaet fra Herremændenes Kreds, var ganske uduelige.

Østrigske og tyske Nybyggere i Rusland

gjorde ogsaa uden Tvivl alt for at puste til Oprøret, saa Rusland blev lammet. Og det blev Rusland, for Bønderne tog nu uden Plan selv Jorden, Herremændene maatte flygte eller blev dræbte, og mange Herregaarde er gaaet op i Flammer, saa store Værdier er gaaet tabt.

Den russiske Bonde har en stor og inderlig Hjemkærlighed, men de hader ikke fremmede Folkeslag, for de har ikke Tanke for den Mulighed at komme ind under fremmed Herredømme. For dem synes dette en Umulighed. Derimod hader de Staten, og ved Staten forstaar de Adelen. Dette Had næredes under Krigen, ved at de russiske Bønder kom til at tale sammen i Hæren, og naar Lejligheden kommer, omsættes Hadet i Handling.

Kerenski kunde se, hvilken Fare der truede hele det russiske Samfund, hvis Centralhærene fik uhindret Indmarsch i Rusland. Han opflammede derfor Russerne til det yderste at staa fast, og en Tid syntes det at skulle lykkes; vi har saaledes hørt om den russiske Hærs Fremgang i Galizien og Rukovma i Sommeren 1916. Men Opgaven var umulig for Kerenski. Jeg talte med en russisk Bonde derom, han kunde tale en Smule Tysk; han klappede mig paa Skulderen, og med Taarer i Øjnene sagde han: „Kerenski er god nok og vil hjælpe os, men han kan ikke; det er for silde.“ Og Bonden havde Ret.

Kerenskis Politik gik ud paa et Kompromis mellem Adelen og de borgerlige. Hans Tilhængere kaldtes Menchevikerne, fordi det var et Samlingsparti, han vilde, at Statens Jord skulde opmaales og gøres tilgængelig for Bønderne. Og det var fra Kerenskis Side ikke alene et Løfte, men et Løfte, som skulde virkeliggøres. Jeg saa saaledes, hvordan en Landmaaler hav-

de opslaaet sin Sommerbolig af Bræder og Løv og var i fuld Gang med Opmaalingen.

Dernæst skulde Jorden tildeles Bønderne, som saa selv skulde bygge Husene til at bo i. Det kunde de ogsaa let. Selv har jeg været Bygmester, og jeg maa sige, at de Huse, som Bønderne havde bygget, var rigtig gode.

Desværre blev Kerenskis Magt meget kortvarig, og hele hans Udstykningsarbejde gik i Staa. Bolchevikerne tog Herredømmet, og det var dem, vi skulde beskytte imod.

Dog mærkede vi ikke meget til dem og havde det roligt Sommeren lang. Ofte fik vi en Passiar med Folk fra Kiev, hvor de i de højere Skoler lærte Tysk. Vi fik derved en Del at vide. Undervisningen var saaledes ganske fri. Hvis et Byraad ønsker en Lærer, blev en saadan mod en bestemt Kaution tilsendt. Saa kunde enhver, som ønskede det, sende deres Børn i Skole. Læreren skulde selv opkræve Lønnen for en Maaned ad Gangen, saa det var ingen misundelsesværdig Stilling for ham. I Irpin var der tre Lærere, men hver med sit Undervisningssprog.

— — —

I Irpin boede en Skovløber; han var ansat af den Greve, som ejede flere af Villaerne og Teglværkerne med Ringovnene. Han besøgte os tit, og han blev os en kær Gæst, for han talte flydende Tysk og kunde saaledes end yderligere sætte os ind i de russiske Forhold. Han var en statelig Mand med Fjer i Hatten og Bøsse paa Skulderen.

Vi sov meget af Tiden om Dagen, for om Natten maatte vi føre Krig mod Wanzen, en Slags Væggeutøj, der skjulte sig mellem Bræderne i Træskuret, vi boede i. Naar vi havde Lys, kom de ikke frem, men vi havde for lidt Petroleum til at have Lys hele Natten. Men naar Skovløberen kom, blev vi straks vaagne.

Hans to Grævlinghunde kom gerne som Forløbere, og da vor Dør altid stod aaben om Dagen, saa blev vi vækket af de to Hunde, der snusede til alt inde i vor Stue.

Saa var der ligeledes en Polakkvinde, som vi ogsaa kunde tale med. Hun var gift med en russisk Teglværksarbejder. Hun var mig navnlig til Hjælp med mine Indkøb, og hun lærte mig at tælle paa Russisk. Men desværre saa hun saa mørkt paa Forholdene; hun var sikker paa, at Enden blev, at alle vi tyske Soldater en skønne Dag blev myrdet af Befolkningen. Disse to, Skovløberen og Polakinden, kunde hele Tiden sætte os ind i, hvad der foregik i Rusland, og hvorledes den offentlige Mening var. Han havde mest Overblik over Forholdene og saa større paa Forholdene end hun, men til Gengæld saa hun skarpere, hvordan Stemningen var i den Befolkning, vi boede iblandt.

Det havde altid været galt med Administrationen i Rusland. Selv om der blev gjort noget af Regeringen for at hjælpe den brede Del af Befolkningen, saa skete der intet. Embedsmændene stak det hele til sig eller forkludrede de Reformer, som i sig selv var gode. Dette var Tilfældet i de civile Forhold, og endnu værre var det indenfor Hæren. Officererne bogstavelig stjal Menigmands Lønning.

Nu var det hele i Opløsning, og mange Hævntanker kom til Udførelse. Man var uenig om Brest-Litowsk Freden. De smaa Raad var uenige med det store Raad, og Ukraine kom med sit gamle Krav om Selvstyre. Det vilde det store Raad ikke gaa ind paa.

Nu var det vel ogsaa saaledes, at Ukraine i særlig Grad havde maattet bløde under Krigen. Det er jo et dejligt Kornland, og Korn var der Brug for. Tyskerne støttede Ukraines Krav om Selvstyre, dels for at skille den store russiske Kolos, og dels for at faa Handels-

forbindelse med Ukraine og derfra faa Korn, som Tyskland i saa høj Grad trængte til.

Deraf følger, at der var Brydning mellem Sovjetrusland og Ukraine; af og til blev der Sammenstød mellem dem, og mange Bolcheviktropper huserede rundt i Ukraine, og det var dem, vi skulde beskytte imod.

Tyskerne lovede Ukrainerne eller Lillerusserne, som de ogsaa kaldes, Guld og grønne Skove. Det hele skulde jo forestille en Vennetjeneste fra Tyskland. Tyskerne skulde blot have lidt Korn derfor, men det skulde de selvfølgelig betale. Men Tyskerne ansatte selv Prisen for Kornet; om den var en ordenlig Markedspris, ved jeg ikke. Derimod blev vi snart klar over, at Tyskerne tog saa meget Korn, at der blev Misstemning derover, og Bønderne nægtede at aflevere det.

Derover blev Tyskerne misfornøjede, og de tog Petlura, der var Fører i Ukraine, til Fange og førte ham til Tyskland, og saa satte de i Stedet en tyskvenlig Regent. Bønderne vilde dog ikke aflevere Kornet, saa vi maatte til at bruge vore Patruljer til med Magt at tage det.

Samtidig besatte vi Banen Stykke for Stykke. Men derved opstod naturligvis en voldsom Spænding mellem den ukrainske Befolkning og de tyske Soldater. De var egentlig ikke vrede paa den enkelte Soldat, men der fremstod efterhaanden et Had til hele det tyske Væsen og System. Polakinden, som jeg før omtalte, havde derfor Grund til at antage, at Enden paa det hele vilde blive Død og Undergang for os. Selv følte vi, at det bar i den Retning, og vi var meget ængstelige. Men paa dette Tidspunkt kom der for mig et Lyspunkt: Jeg fik Orlov paa den sædvanlige Tid, nemlig tre Uger.

— — —

Min sidste Orlov under Krigen begyndte d. 6. Oktober 1918. Jeg tog fra Budza d. 5. om Middagen; thi først naar man kom til den polske Grænse, begyndte man at regne med Tiden som Orlov. Men Rejsen gennem Polen og Tyskland frem og tilbage vilde tage 5 a 6 Døgn, saa jeg kunde kun være hjemme i tolv Dage. Jeg længtes inderlig hjem, for det var et Aar siden jeg sidst var hjemme, og hvor var jeg ængstelig; jeg kunde jo blive syg, og der kunde ske saa meget, som kunde tvinge til Ophold paa Rejsen og forstyrre hele Fritiden.

Et Par Kammerater var med mig paa Stationen for at tage Afsked med mig. De ønskede mig god Rejse, og jeg mærkede, at deres Ønske ikke var tomme Ord. Rejsen var heller ikke uden Fare for Liv og Lemmer. Foran paa Lokomotivet stod to Soldater med skarpladte Geværer for at holde Udkig med, at Banelegemet var i Orden, og at der ikke var anden Fare, som kunde ramme os.

Paa Grænsestationen Povurz ved Polen blev Geværerne taget fra os, der havde Orlov. Vi kom over Kovel og derfra hen over de vohlyhnske Sumpegne, der varede ved omtrent hen til Brest Litowsk, hvor Terrainet hæver sig igen og bliver frugtbart. I Bialestak kunde vi købe smaa Pakker af pænt Mejerismør. Herfra bøjede Toget af efter Warschau.

I Brest Litowsk havde jeg en lille Oplevelse, der fortalte mig, at den tyske Hær var i Opløsning. Paa Banegaarden stod en Bataillon Soldater, som skulde til Vestfronten; men saa snart den kommanderende Officer befalede dem at gaa ind i Toget, lagde de Geværerne til Hovedet. Det kan nok være, at Officeren skyndte sig at komme bort. Soldaterne blev alligevel snydt. Man bildte dem ind, at de nu vilde blive hjemsendt, og derfor skulde de af-

levere deres Vaaben. Det gjorde Soldaterne gerne, og de kom ind i Toget. Men Toget gik til Vestfronten, og saa skulde Soldaterne have deres Vaaben igen. Der kom vist ikke meget ud af det alligevel, for inden Toget naaede Vestfronten, var de fleste Soldater forduftede.

Orlovstoget var fuldt af Militær, og hele Samtalen drejede sig om Afslutning af Krigen. Gang paa Gang kom der Udtalelser om, at de høje Herrer ingen Udvej kendte, derfor maatte de menige Soldater selv finde den. Alle var trætte af Krigen, som havde varet for længe. Begejstringen var borte, og Lidelserne var for store.

I Warschau modtog vi Efterretningen om Regeringsskiftet. Prins Max var udnævnt til Kansler, og denne Forandring betød sikkert, at Fredsforhandling vilde blive indledet. Vort Sind blev derfor fyldt med Fortrøstning og Haab.

Tiden for Rejsen til Berlin gik under disse Forhold hurtig. Her var en panikagtig Stemning, der truede med at slaa over i Oprør. Alle sagde til os, at vi ikke mere kom til Ukraine, da Freden vilde komme, inden vor Orlov var forbi. De spurgte os ud om, hvordan vi havde det, og de beklagede den frygtelige Tilstand, som baade Tyskland og den samlede Hær var i. Det var ikke den Stemning, som vi mødte, da vi for fire Aar siden første Gang rejste til Galizien. Dengang misundte mange os, at vi kunde faa Lov til at lide Heltedøden!

Mellem Berlin og Hamborg lagde vi Mærke til en Mængde Matroser, som fyldte Toget. Vi anede ikke, hvad det betød; og at de havde store Planer, hvis Gennemførelse vilde styrte Kejserdømmet, kunde vi ikke tænke os.

Endelig naaede jeg mit Hjem, hvor der var stor Begejstring for min Hjemkomst og for,

at nu blev vi snart Danskere. Der taltes om Festdage og Flagstangen med Dannebrog i Toppen.

Dog blev denne min sidste Orlov saa svær for mig. Jeg havde endnu ikke Frihedspasset i Lommen. Og skulde Tyskland blive slaaet, hvordan vilde det saa gaa Tropperne i Ukraine!

De vilde ikke faa Forstærkning hjemmefra, de vilde derfor komme til at falde for Bøddelhaand. Det var saa pinefuldt at tænke paa; ingen forstod mine Smerter, alle var optagne af Dagsnyhederne. — Jeg tænkte meget paa Kongeaaen, som risler ti Minutters Gang fra mit Hjem. Men den var stærkt bevogtet; for hver 150 m stod en tysk Vagtmand. Ved at løbe over udsatte man sig for at faa en Kugle i Livet, og det var jo da heller ikke afgjort, at man blev slaaet ihjel i Ukraine.

Mange i min Hjemby var angrebne af den spanske Syge. Her var et lille Haab. Jeg besøgte flere af de syge, men jeg blev ikke smittet. Derfor maatte jeg foreløbig gaa Pligtens Vej; jeg kunde ikke finde andre. Den 27. Oktober maatte jeg paa den igen, men jeg var besluttet paa at melde mig syg i Hamborg for at trække Tiden ud.

Denne Beslutning kom dog ikke til Udførelse; thi i Hamborg gik Rygte om, at alle Soldater, der var paa Ophold i den Garnison, hurtigst muligt skulde afgaa til Vestfronten for at gøre et sidste Forsøg. Derfor meldte jeg mig ikke syg, og jeg rejste videre til Berlin.

Atter kom jeg paa denne Banestrækning sammen med Marinesoldater, og vi kunde mærke, at der var noget i Gære.

Rejsen gik over Byen Posen, hvor vi saa Politiet komme slæbende med to unge Soldater paa 18 Aar. De skulde ogsaa med Toget, men strittede imod, og den ene sagde spøgende: „Vær kun rolig, Mor, vi er endnu ikke

tabt.“ Ind i Toget maatte de, men da Toget satte sig i Bevægelse, saa vi dem forsvinde over Sporene bag ved Toget. Det var nemlig kommet dertil, at de, der var paa Orlov, vilde ikke paa den igen.

Den 30. Oktbr. passerede vi Warschau; alle Vegne var Stemningen tilspidset. Der gik de vildeste Rygter, som nærede vor Videbegærlighed Vi kom over Broen, der fører Toget over Weichselfloden. Jeg havde læst og hørt saa meget om denne Flod, om dens Skønhed og om dens store Oversvømmelser. I Dag var der ikke meget Vand i den; men Overfladen er lav langs dens Løb, saa den behøver ikke at stige meget for at gaa hen over Bredderne.

I Brest-Litowsk fik vi at vide, at den store Weichselbro var sprængt i Luften. Det var bare kedeligt, et det ikke var sket, før vi naaede den. Vore Geværer fik vi igen i Povurz, saa var Tjenesten som Soldat atter indtraadt.

Fra den polske Grænse til vort Bestemmelssested havde vi en Dags Rejse. Nu var vor Orlov bag, men foran var den Fremtid, som jeg ængstedes og frygtede for. Jeg bebrejdede mig selv, at jeg ikke tog Mod til mig og var løben over Kongeaaen. Hvor havde det ikke været dejligt at være i Danmark imod her!

Vi sad i en Kreaturvogn, og frøs gjorde vi. Lys havde vi ikke noget af; Natten var derfor i høj Grad uhyggelig, og da vi saa endelig naaede Stationen Budza, var vort Kompagni Dagen i Forvejen bleven flyttet, hvorhen vidste vor Afløsning ikke. De vidste, at Kompagniet var kørt med Toget efter Kiev. Jeg tog saa med Toget til denne store By, og paa et militært Oplysningskontor fik jeg at vide, at mit Kompagni skulde til Boborize, der ligger ca. ti Mil Nordøst for Kiev paa Linjen efter Moskva. Natten var indtraadt, og jeg var ked

af at rejse alene. Jeg kunde nok overnatte her paa et Samlingssted for Militæret; men her er gerne fuldt af Utøj, og da jeg nu kom hjemmefra, skøttede jeg ikke om straks at blive overfyldt.

Jeg gik saa ud at se paa denne Millionby, tog med den elektriske om til Soldaterhjemmet; men heller ikke her traf jeg Bekendte. Derefter tog jeg den til Fods til Banegaarden, for det var ubehageligt at køre i Sporvogn. Byen ligger, som allerede fortalt, paa mange Sandbanker, og jeg syntes, at det var farligt at køre. Der skal være 80 Kirker i Kiev, hver med tre store forgyldte Kupler, saa Byen i Frastand glimrede som det bare Guld. Henne fra Floden Dnjepr, der er den største Flod, jeg har set, saa Byen navnlig straalende ud. Paa Floden gik en Mængde Dampbaade frem og tilbage, og i Kiev har man fra de ældre Tider holdt store Købestævner.

Paa Banegaarden traf jeg nogle Soldater, som jeg kendte, og de skulde ogsaa til Boborize. Jeg besluttede saa at følges med dem. Vi kørte af Sted Kl. 8 Aften, og ved Tolvtiden kunde vi være der. Men det var vanskeligt at faa Plads paa Toget, der var aldeles overfyldt. De, der ikke kunde komme ind, maatte vente til næste Tog. Nu var det imidlertid saaledes, at Militæret havde Ret til en Personvogn i hvert Tog.

Dette benyttede vi os af. En tysk Patrouljesoldat paa Perronen ryddede en Vogn til os. Jeg var egentlig ked af det for de stakkels Mennesker, som blev jaget ud, for de havde naturligvis deres Hjem og Gerning, de skulde naa med dette Tog.

Vi kravlede saa ind og kom til Ro. Men inden jeg sov, saa jeg den russiske Jernbanevogn lidt nærmere efter. Den var voldsom stor, og den var indrettet til at tage lange

Rejser paa. Der var Gennemgangsvogne med Plads til otte Mand i hver Kupe. Men alle kunde faa Plads paa Hylder til at ligge og sove paa, og det betyder meget, naar man er paa lange Rejser. Jeg lagde mig ogsaa til at sove og sov saa godt som næsten aldrig før; thi de fire Døgns Rejse havde gjort mig træt. Blot Toget ikke skulde fortsætte til Moskwa, for der vilde vi nødig hen. Toget standsede da ogsaa i Boborize, men heller ikke her var mit Kompagni endnu kommet.

Vi var saa heldige at faa Plads i et Værelse paa Stationen; det var overgivet til tyske Telefonister, som var saa venlige at tage imod os. Hver fik en Hylde at ligge paa, og vi fik saaledes gratis Nattelogi.

Næste Morgen kom Toget med vort Kompagni og holdt ude paa Rangersporet. Jeg meldte mig til Oversergenten, som spørgende betragtede mig, som han vilde sige: „Hvorfor er du dog kommen igen?“ Alle stimlede sammen om mig for at høre Nyt derhjemmefra. Jeg fortalte om Stemningen, om Flyvebladene og om, at den almindelige Mening i Tyskland var, at vi kom hjem at holde Jul. Alt dette glædede dem, men med Meddelelsen om, at den store Bro ved Warschau var sprængt, trak der en mørk Sky over alles Ansigter. —

— — —

Opholdet i Boborize blev ikke af lang Varighed. Allerede d. 2. Novbr. maatte vi flytte ca. 9 Mil længere ind i Landet, Vejret var mørkt, regnfuldt og koldt. Alt maatte vi have med os. Sengesteder, Halmsække, Køkkentøj, Skrivestuemøblementet osv., for Vinteren stod paa, og derfor turde vor Oversergent ikke lade noget blive, da vi maaske kunde faa haardt Brug derfor. — Kompagniet havde kun tre Spænd Heste, men de kunde ikke trække al vor Bagage. Dog var vort Kommando ikke

raadvild; han lod Bønderne køre Egtkørsel for os. Hvorvidt det var lovligt eller ikke, ved jeg ikke, og heller ikke ved jeg, om de fik noget for det.

Det blev et langt Vogntog, og endnu kan jeg se det for mine Øjne. Bønderne snakkede hele Tiden om Betalingen, men da de havde kørt en Dag, var de vist glade ved at at blive fri. Vi var kommen til en forladt Herregaard. Alt blev smidt af, og vi stod i Mørke i den skumle Gaard. Alle Husrum blev efterset, og vi valgte at tilbringe Natten i et Træskur, hvor der var en Smule Hø, som vi pakkede os ned i, saa vaade vi var. Vinden susede derude i den sorte Nat og blæste ind gennem Sprækkerne, saa det ruskede i vore Dækkener.

Næste Morgen maatte nogle Soldater ud for at ordre andre Bønder til at køre os videre, for vi var endnu kun Halvvejen. Ogsaa disse Bønder fik samme Omgang, de andre havde faaet Dagen i Forvejen. Det var nogle smaa, skrøbelige Vogne, de kørte med, og langsomt gik det.

Endelig anden Dags Aften naaede vi Byen Kaseles, hvor vi foreløbig skulde bo. Det var en hæslig Afkrog, vi var kommet til, nu til Vinter. Det hjalp, at vi var mange i Flok, og vi kom til at bo sammen paa en russisk Rytterikaserne i Udkanten af Byen, og Kaseles var slet ikke saa lille endda; men den havde ingen Forbindelse med Jernbane, hvilket ikke er ualmindeligt for mange af de russiske Byer.

Da vi havde faaet vore Sengesteder slaaet op, saa det slet ikke saa daarligt ud med tyske Uniformer i en russisk Militærkaserne! Mægtige Kakkelovne var der, og dem fodrede vi godt. Der var Træ nok at købe, og Penge havde vi nok af. Ganske vist havde vi ikke Zarrubler, som var de mest efterspurgte; vi

havde en Slags Penge, som kaldtes Papuvance. De var ganske ny Papirspenge og saa godt ud. Man sagde, at de blev trykt i Berlin. Ligemeget, Russerne tog imod dem, og vi havde nok af dem. Jeg har aldrig hverken før eller senere været saa godt udstyret med Penge.

Vinteren blev haard, mens vi var i Kaseles. Vor Tjeneste bestod egentlig kun i, at vi skulde staa Vagt for os selv for at bevogte os mod Overfald. Vi var naaet til det døde Punkt i den tyske Militarismes Historie. Vestarmeen var paa Tilbagetog; men vi vidste ikke meget derom, idet alle Telegraf- og Telefontraade var overklippede; end ikke Breve havde vi faaet de to sidste Maaneder.

Russerne vidste vel nok noget bedre Besked; man kunde se det paa dem derved, at deres Optræden over for os blev mere sikker og afmaalt, og de forstod efterhaanden at forlange noget for deres Varer.

Meddelelsen om Revolutionen i Tyskland kom os dog for Øren, og det blev oplæst for os, at de gamle Straffebestemmelser var ude af Kraft; men ellers blev de sædvanlige Militærforhold gældende indtil videre. Dog fik vi Lov til at danne Soldaterraad, og det var vi helt stolte af, for derved fik Mandskabet Magten. Det var en svær Ydmygelse for vore Officerer, som nu fik deres Fejl at høre.

Russerne ønskede dem udleverede, men saa lav en Handling vilde vi dog ikke gaa ind paa; vi gik ind paa at beholde dem, til vi var permitteret.

Pudsigt var det at lægge Mærke til de brovtende Tyskere efter Sammenbruddet. Tilsyneladende tog de forretningsmæssigt paa det, og jeg hørte Udtalelser som: Naa, det kunde man jo vide, det gik vi ikke igennem, og straks efter: men vi er jo da ikke slaaet, og

kun af Hensyn til de store menneskelige Pinsler har vi standset. Ja, saaledes sad fremdeles det tyske Hovmod dybt i Sindet.

Snart sivede det ud, at alle Landstormsbatailloner var permitteret fra den 28. November. Fra den Dag var vi altsaa fri, men hvorledes vi skulde komme hjem, det var Sagen. Vi holdt mange Møder derom og forhandlede, hvorledes vi skulde samle de 300,000 Mand, der laa i Ukraine, spredt paa et Omraade af Størrelse med Tyskland. Det vilde blive vanskeligt at komme til Grænsen, for Russerne trykkede sig; deres Baner havde nok at tage Vare foruden os. Magtmidler raadede vi ikke over, da vi ikke længere kunde faa Vaaben og Ammunition sendt hjemmefra. Vi maatte derfor gaa Forhandlingernes Vej, og vort Oversoldaterraad gjorde alt muligt i saa Henseende.

Spændingen var uhyre stor; vi længtes hjem — hjem til Jul! De, der laa nærmest ved Grænsen, bemægtigede sig Jernbanetog ved at bestikke Banepersonalet. Men derved blev der gjort en slet Handling mod os, der laa længere inde; thi efterhaanden som Tyskerne forsvandt, blev Banestationerne besat med russiske Soldater, og fra det Øjeblik af begyndte Overfald paa de tyske Militærtransporter. Dermed blev Trængslen større, for alle søgte efter at komme ud af Klemmen.

Hele Ukraine blev nu inddelt i fem Rømningszoner, og mit Kompagni kom ind under 3. Zone. Den største Taalmodighed krævedes, for vi havde Tropper helt ovre i Kaukasus, paa Krim, i Odessa og Poltava og helt ind efter Moskva, og bedst var det naturligvis at oprulle bagfra.

Vor Bataillon maatte rykke tættere sammen for at kunne modstaa Angreb; derfor maatte vi forlade Kaseles og marchere over til Banen.

Dette Stykke Vej blev vanskeligere at komme over end første Gang, for nu var Bønderne næsten ikke til at faa til at køre. Vi naaede dog over til den forladte Herregaard, hvor vi var en Uges Tid. Dernæst fik vi Ordre til at rykke tæt hen til Baboriza, hvor Bataillonsstaben laa, og vi kom til at bo i Byen Rudekofka, hvor vi boede i et stort Bondestuehus. Det var et godt Hus at bo i, men vor Sindstilstand var nærmest nede paa Nul.

Her skulde vi tilbringe Julen, omgiven af en Befolkning, der blev os mere og mere fjendtlig. Ingen Breve, ingen Julepakker kunde vi faa. Og saa var vi ængstelige for Fremtiden; maaske kunde vi blive spiddet. Derfor var det næsten umuligt at sove, vi laa og spekulerede. Intet Arbejde var der at udføre; nogle forslog saa Tiden med at spille Kort, andre faldt fuldstændig sammen.

Saa skete der noget, som gjorde vor Stilling endnu vanskeligere, og det var, at med Revolutionen i Tyskland havde alle politiske Fanger faaet Amnesti. Derved kom den tidligere ukrainske Minister Petlure paa fri Fod og naaede snart hjem til Ukraine. Han hadede Tyskerne, og han udsendte et Opraab til Russerne om at samle sig om ham, saa vilde han rense Landet for fremmede Elementer. Men ogsaa andre Fanger kom tilbage fra Tyskland, og det var meget haarrejsende, hvad de havde at fortælle om tysk Fangenskab. Alt dette medførte, at den russiske Befolknings Had til os voksede uhyggeligt og kunde, hvad Dag det skulde være, give sig Udslag i Handling.

— — —

Saa blev det Jul, men denne Jul blev noget enestaaende i mit Liv. Man havde mest Lyst til at sætte sig hen og græde, men det hjalp jo ikke noget, og vi slog os kammeratlig igennem. Jeg sammen med to gode Landsmænd og

Venner var da ogsaa kommet i Arbejde. Vi var beskæftiget med at sy Halmsko. Det glædelige Budskab om Hjemrejse maatte jo komme, og saa gjaldt det om at have noget paa Fødderne, at de ikke skulde fryse alt for meget. Halm dertil fik vi af en Bonde, og vi flettede og snoede Reb og fik nogle solide Halmsko, som varede hele Rejsen ud.

Her i denne By var vi fire Kammerater, som boede hos en Bonde. Han havde en efter ukrainske Forhold meget pæn Stue. Naar vi kom ind i Stuen, saa vi til højre et Skænkskab; paa Gulvet stod et stort Bord og langs Væggene stod faste Bænke. Til højre for Døren var Bagerovnen, og ved Siden af den var der en stor Familieseng, en stor sammenhamret Flade. Bagerovnen er baade Komfur og Kakkelovn. Vore Husmødre vilde maaske synes, at det var noget Griseri at have Bagerovnen i Stuen. Men det var slet ikke saa galt. Den var indrettet paa en helt anden Maade end vore, og ved samme Kvantum Brændsel, vi daglig kommer i Kakkelovnen, kunde de ved at putte det i deres Bagerovn baade faa Varme og koge Mad. Vi sad saaledes, mens vi flettede Halmsko, og bagte Pandekager. Saa var det ogsaa saaledes, at den, som var noget forfrossen, fik Natteleje paa Bagerovnen. Naturligvis maa man indrømme, at Tekniken ikke var saa vidt fremskreden som hos os; men hyggeligt havde Russerne det i deres Stue.

Man maa ogsaa sige om dem, at de er mere selvhjulpne end vi. Husfliden var vidt fremme, ja, jeg saa endogsaa, hvordan et Par unge nygifte selv kunde bygge sig et Hjem. Det var saa morsomt at se, hvor optaget de var deraf. Og det blev virkelig smukt, hvidkalket med en dejlig Veranda. De var glade ved deres eget Arbejde og ved at flytte ind i deres eget selvlavede Hjem baade for deres

egen Skyld, men ogsaa, fordi de ventede en større Begivenhed.

Naa, vi maa tilbage til Julen i Rudakofka; den gik nogenlunde, og anden Juledag gik jeg og en god Ven hen at besøge en kær Landsmand, som var ved Bataillonsstaben i Baboriza. Vi havde god Tid, og det tog $1^1/_2$ Time at gaa derhen.

Mens vi var der, kom Ordren, at vor Bataillon skulde paa Hjemrejse. Allerede den 27. Decbr. skulde vi, der boede i Rudakofka, bryde op og begive os til Baboriza. Vi gik saa tilbage for at fortælle vore Kammerater det glædelige Budskab. Men den gode Nyhed var kommen før os, og vi raabte hverandre i Møde: Nu skal vi hjem!

Vor Oversergent kaldte os derefter sammen, og med bevæget Stemme meddelte han om den i $4^1/_2$ Aar med længselsfuld Smerte forventede Hjemrejse og forelæste os næste Dags Tjeneste. Hvor var vi dog glade, men han bad os, ikke at give vor Glæde og Jubel Udtryk i for høje Raab, da Befolkningen var os imod. Vi adlød ogsaa vor Oversergent; han havde været hos os under hele Krigen, og han var en Mand, som vi havde fuld Agtelse for. Men stor Lyst havde vi til at synge Sangen: „Hvad vinker saa venlig i det fjerne? Vort dyrebare kære Faderhus“, eller Sangen, der har Omkvædet: „En trofast Kvinde, en Hjertenskær, det er min Himmel paa Jorden“.

Helst vilde vi tage fat straks med Indpakning osv., men Natten maatte under de givne Forhold være rolig. Næste Dags Morgen tog vi fat for Alvor; vi samlede sammen, og vi pakkede, og det var meget, for vi havde allerede de sidste Dage slagtet Kvæg og Svin, som var saltet ned i store Tønder; for vi skulde have Mad til 200 Mand i fire Uger, som Hjemrejsen maaske vilde vare. Saa havde

vi ogsaa Brød, Ærter, Bønner, Pølse, Smør osv. Det var en hel Kunst at sørge for Proviant i saa lang Tid og til saa mange Mand, men vi var trygge, for vor Oversergent skulde nok klare den; derfor havde han lige saa meget at sige som vort Soldaterraad. Vore Officerer holdt sig derimod klogelig tilbage. Vor Kompagniføre var paa Skrivestuen, og vore Løjtnanter saa vi meget lidt til.

Om Morgenen d. 28. tog vi Afsked med Beboerne i Rudakofka, og de hilste pænt paa os, men de spaaede os Kamp paa Hjemrejsen, særlig Vest for Kiew, hvor der skulde findes mægtige Oprørstropper. Ved Middagstid var vi paa Banegaarden i Baboriza, hvor vi skulde mødes med en halv Bataillon Strasborgere. Selv var vi kun to Kompagnier, idet vort fjerde Kompagni straks efter Revolutionen var stukket af hjem. Vort 1. Kompagni havde været opsætsigt mod vort Soldaterraad, som derfor havde dømt det til at blive i Kiew til sidste Transport.

Andet og tredie Kompagni skulde saa sammen med Strasborgerne og vor Stab danne en Transport, som bestod af et Jernbanetog paa godt 40 Vogne. Men Strasborgerne kom ikke før d. 29. Decbr. og vi maatte saa forblive paa Banegaarden for at holde Vagt, for at ingen skulde røve vor Proviant og Bagage.

Der laa Sne paa Jorden, og en kold nordøstlig Brise blæste ind over Perronen. Vi stillede vore Feltkakkelovne op hist og her mellem Sagerne. De, der frøs mest, fik vi klemt ind i Venteværelset. Fra Midnat til Dag sad jeg i en Krog paa min Hale.

Endelig ved Middagstid rullede Toget med Strasborgerne ind. Et Musikorkester fra et Rytteri, der paa Grund af Togmangel var redet til Grænsen, spillede op, men Strasborgerne vinkede af, idet de mente, at vor Hjemfart let kunde blive en Dødsrejse. De stillede Spørgs-

maal til os, om vi vilde være Rejsefæller med dem og kæmpe med dem for vor Proviant og vort Liv. Dertil svarede vi alle ja.

Derefter blev vi inddelt i Hold paa 32 Mand, som fik en Vogn — en almindelig Kreaturvogn — og saa var der en Feltkakkelovn til hver Vogn. Saa steg vi ind i Vognen, hvor vi i den koldeste Maaned skulde tilbringe 3 à 4 Uger. Den var ikke hyggelig.

Blot vi kunde holde os varme, og hvad skulde vi faa at komme i Kakkelovnen? Vi fik Øje paa nogle store Brændestabler ved Stationen, og nu gik vi paa Rov. Banepersonalet satte sig imod, for Brændet skulde bruges til Lokomotiverne; men en god Portion fik vi fat i; thi den fysiske Magt var Dommer.

Den 29. Kl. 3 var vi klar til Fart. Ganske langsomt satte Toget sig i Gang i Retning efter Kiew, som vi kunde naa ved Aftenstid. — Vi var glade, for hver Skinnelængde bragte os nærmere hjem.

Ilden blussede i Kakkelovnen, og snart naaede vi Darniza, der er Forstad til Kiew mod Øst; Floden Dnjepr ligger imellem. Her i Darniza havde vi haft mægtige Depoter om Sommeren, navnlig af Beklædningsgenstande; men Petlures Tropper havde bemægtiget sig Forstæderne og plyndret vore Depoter, saa vi ikke til Jul fik nyt Tøj, som var os lovet. I selve Kiew havde vi ca. 30,000 Mand liggende.

Da vi hen imod Aften nærmede os Darniza, blev vort Tog beskudt af Russerne. Kuglerne gik dog oven over Toget, saa ingen blev dræbt. Maaske var det Hensynet til den civile Befolkning, der var vor Redning. Forøvrigt har jeg ingen Mening om, hvad Russerne egentlig mente med deres Skydning.

Straks da Toget holdt, kom en Underofficer løbende langs Vognene og hviskede: „Alle Mand maa være færdig til at skyde, og hver

skal forsynes med 120 Patroner". Snart efter kørte vi ud fra Darniza Banegaard hen over den store Dnjeprbro, en af de største Broer i Verden. Vi var angst for at komme over denne Bro; men der skete ikke noget. Russernes Skydning hørte langsom op, og vi fik ikke Brug for vore Geværer.

Vi kørte saa ind paa Kiew Godsbanegaard, hvor vi holdt, og var nu under Beskyttelse af egne Tropper, og her maatte vi blive Nytaarsaften over.

Den første Nat blev vi i Vognen; nogle laa, andre stod og atter var der andre, som fyrede i Kakkelovnen. Da det blev Dag, kunde vi bedre overse Stillingen og forstaa, hvorfor det var saa vanskeligt at skaffe Tog til Veje. Her holdt den ene store Transport ved Siden af den anden, og de bestod ikke alene af Militær, nej, der var en Mængde Flygtninge, som vilde hjem, og mange af de sidste havde været paa Rejse i Maaneder. De fleste af dem skulde til de Egne i Galizien, hvor Krigen havde staaet, og nu vilde de hjem. Nu maatte de blive Julen over i Kiew.

Det var umuligt at komme frem; Disciplinen blandt Banepersonalet var fuldstændig fløjten; alt var i Opløsning. Renlighed kendtes ikke. Paa Sporene holdt Tog ved Tog, og mellem dem var der een eneste stor W. C., som med det skiftende Vejr og stærke Færdsel blev et vældigt Morads.

Smitsomme Sygdomme skulde synes farlige, men Frosten hjalp, saa det gik. Heldigvis, for her maatte vi gaa og rode til den 3. Januar. Enkeltvis fik vi Lov til at gaa ned i Kiew, men med Advarsel om at være forsigtige, for alt var i Forvirring, idet Petlures Tropper laa udenfor Staden.

En frygtelig Nød herskede i Byen; jeg saa i dens Udkant en Familie, som havde slaaet

sig ned paa den bare Jord. Af nogle Sække havde de lavet en Slags Telt, hvori brændte et Baal, og henne i et Hjørne kravlede nogle smaa nøgne Børn. En Kvinde laa henne ved Ilden og gav sit Barn Bryst. Det var gyseligt at se paa.

Inde i Husene var det næppe bedre. Vi saa mange Kvinder nede paa Banegaarden, hvor de skulde gøre rent, men det var et umuligt Arbejde.

De tiggede Brød hos os, og vi havde ondt af dem, saa de fleste af os gav dem noget. Nogle af dem gik i Silkeklæder, saa de havde kendte bedre Dage, og nu manglede de det allernødvendigste at spise.

Det er derfor ikke at undres over, at vi længtes efter at komme bort fra Kiew. Vort Soldaterraad gjorde vist ogsaa alt muligt derfor; men den eneste Maade at klare den paa var at anvende Bestikkelse. Paa den anden Side var det ikke saa morsomt at vove sig ud fra Garnisonen i Kiew, da vi let kunde blive overfalden af Petlure, og der var mange, som mente, det var bedst at blive.

Men vi bestemte os til at prøve Hjemturen straks, og det lykkedes vort Soldaterraad at leje en stor og brøsig Lokomotivfører for 1000 Rubler og halvtreds Liter Brændevin, som han dog først skulde have ved Grænsen. — Vi var mellem 8 a 900 Mand, saa det blev jo ikke meget til hver.

Vore øvrige Penge afleverede vi til den tyske Feltpost i Kiew. De skulde saa sendes til Tyskland i et Pansertog, der var sat i Gang og skulde besøige Postsagerne. Jeg antager, at vore Penge tilsammen androg $^1/_2$ Mill. Rubler, saa kunde Russerne røve baade disse og vort Proviant, saa var det et Kup for dem at gøre.

Lige da vi stod parate til Afrejsen, kom der

en Afdeling Artilleri og bad om at komme med. De var paa Rejsen fra Odessa bleven overfalden af Russerne, blevet oprevet og mange skudt eller saaret, idet de ikke havde Infanteri at dække sig med. Nu vilde de gerne staa Last og Brast med os. Dette gik vi med paa; de fik saa et Par Rullevogne til Kanonerne midt i Toget; Strasborgerne var foran, og vi Flensborgere sluttede Toget.

Saaledes udstyret og beredt paa det værste dampede vi den 3. Januar 1919 med Tog ud fra Kiew.

— — —

Det var med underlige Tanker, man kørte hen forbi de Stationer, hvor vi før havde været. Vi saa Lillebroen, men Vagten var nu borte.

Vi var glade, fordi vi skulde hjem, men alligevel maatte man, som Forholdene var, føle sig som en Fange i et fremmed Land, hvor alt efter Krigen var i Opløsning og Oprør, og det var jo ikke givet, at man kunde naa ud af Fangenskabet.

Den 4. Januar om Morgenen nærmede vi os Krydsstationen Korosten, hvor vi skulde ind paa Linjen efter Kovel. Landskabet her er flere Steder opfyldt af smaa Klippepartier og overstrøet med store Klippestykker. Før Stationen var der en Bro, vi skulde over. Toget gjorde imidlertid Holdt forinden. Alle blev kaldt ud af Toget, og vore Officerer fortalte os, at denne Station var en af de farligste at passere paa Hjemturen, og de bad os følge deres Raad, der gik ud paa, at vi skulde dele os i tre Hold.

Det ene Hold skulde gaa foran Toget over Broen, det andet skulde blive paa Toget, og det tredie skulde gaa bagefter for at værne mod et Angreb bagfra. Klippepartierne gav nemlig et godt Skjulested for Russerne. Vi gjorde ogsaa, som Officererne sagde, for vi

vidste, at de var godt skolede i Krigskunsten. Det var ogsaa klart, at i Tilfælde af Angreb var Broen farlig at komme over; thi blev vi standset paa den, var vi ikke alene en god Skive at skyde paa, men vi var selv forhindret i at formere os til Kamp.

Det viste sig ogsaa, at der var russiske Soldater bag Klipperne i Nærheden af Broen, men da de saa vore Forsigtighedsregler, listede de af. Desuden saa vi ogsaa, at der ved Broen laa en Mængde tomme Patronhylstre, der fortalte om Angreb og Kamp.

Alt gik nu godt, og vort Tog rullede ind paa Banegaarden. Her blev gjordt Holdt. Det tossede var, at paa hver Station skulde vor Togfører ind for ved Hjælp af Telefonen at faa at vide, om Banen forud var klar. Hele Tiden maatte vi bevogte ham og ikke mindst paa et saa farligt Sted som her, for vi stolede ikke paa ham. Saa var der desuden det kedelige, at Russerne raadede over Telefonerne, og saa at sige ingen af os forstod det russiske Sprog.

Togføreren gav den Besked, at Banen foran ikke var fri før om en Time. Vi fik saa Ordre til at spise til Middag, hvorefter vi saa kunde køre ugenert. Vi steg saa ud af Toget og gik hen til vort Feltkøkken efter Mad, men derved kunde vi alle ses fra Stationen og de nærliggende Bygninger.

Efter Spisningen var der nogle af vore nysgerrige, som gik hen for at se ind ad Vinduerne i de tilstødende Bygninger, og der saa de en Mængde tyske Varer, som øjensynlig var røvet fra Tog, der var plyndret. Desværre blev der noget Staahej, og værre blev det, da et Par Kvinder fortalte, at inde i Byen var der flere Gidsler som Fanger.

Mange raabte op om, at det kunde vi ikke være bekendt, og at vi burde gribe ind. Men

endnu var der ingen russiske Soldater at se. Imidlertid blev der affyret to Skud, og to Mand inde i 2-Kompagnis Køkkenvogn blev saaret.

Der kom flere Skud, og snart regnede Kuglerne hen over os. Der lød nu Befaling til os om alle at træde ud og optage Kampen. Nærkampen var straks i fuld Gang; men Russerne havde ikke regnet med, at vi vilde optage Kampen; thi syv Russere stak øjeblikkelig Armene i Vejret og bad om Pardon. Dem tog vi saa til Fange, men det skulde vi vist ikke have gjort, for nu satte Russerne Maskingeværer ind. Kuglerne peb som Hagl, og vi søgte Dækning bag tomme Vogne og Træstabler. Vore Maskingeværer kom nu ogsaa i Virksomhed paa Fløjene. Men det var givet, at i Længden vilde vi blive underlegne, for Russerne er særlig dygtige, hvor Maskinskydning kan anvendes, og det værste var, at vi var ikke klar over, hvor Russerne havde deres Maskingeværer opstillede.

Ingen havde i denne djævelske Tummel tænkt paa vor Ven Artilleristen, og dog var det Kanonerne, der reddede os. Han havde taget Sagen med Ro, og han havde opdaget, at Russerne skød fra en Række Træskure i Nærheden af Stationen. Mod dem rettede han Kanonerne og brændte løs. Det havde Ruski ikke regnet med; de tabte Modet og flygtede i Virvar ned ad Gaden. Saa blev der ogsaa affyret et Par Kanonskud mod Banegaarden, saa Bjælker, Gibs, Glas og Mursten raslede ned til alle Sider.

Men saa gjorde vi noget, som burde være usket: Flere af de tyske Soldater skød med Riflerne hen ad Gaderne, saa mangen Russer faldt, og desuden blev der afgivet nogle faa Kanonskud ind i Byen, saa de bikubeagtige Huse gyngede eller faldt sammen.

Vort Mandefald var forholdsvis lille, idet

Russerne havde sigtet for højt. Vore Jernbanevogne var stærkt gennemskudte langs Taget. Vi havde saaledes 8 døde og ligesaa mange saarede. Af Russerne taltes 90 døde.

Bataillonsføreren gav nu Befaling til at gaa ind i Toget, som derefter rullede af Sted, og vi var glade ved at komme ud derfra, at ikke mere unyttigt Blod skulde flyde. Vi vilde jo nødig slaas — vi vilde hjem.

Uden for Stationen var der en Mængde Skyttegrave, som var besat af Russerne. De lod os dog passere: men to af vore Folk, som havde nølet med at komme med Toget, kom løbende bagefter; den ene af dem fik vi op i Toget, hvorimod den anden var tabt og ramt af en Maskingeværsalve, der lød bag os.

Begivenheden i Korosten havde gjort et pinligt Indtryk paa os; vort Tog var bleven et Ligtog, og de saaredes Stønnen kunde naa vort Øre. Hvor er dog Krigen og alt, hvad der følger den, hæslig! Alt det dyriske og grimme kommer i en saadan Tid op i Mennesket og faar det til at gøre de sletteste Handlinger. Derfor sad vi nu stille og tavse, hver i sine egne Tanker, og jeg er vis paa, at mange sendte en Bøn op om, at vi maatte blive fri for at komme ind i noget lignende som i Korosten.

Endnu var vi knap Halvvejen til Grænsen, og vi vidste, at vi skulde forbi en Krydsningsstation til, nemlig Zarny, hvor Banerne Tarnopol-Pinsk og Kovel-Kiew krydser hinanden. Det var ogsaa et farligt Punkt at komme over; thi der i Nærheden laa 10000 af Petlures Tropper, anført af en Oberst.

Henad Aften var der kun to Stationer til Zarny. Det blev mørkt, og vi gjorde Holdt, idet Stationsforstanderen meddelte, at nævnte Oberst ønskede en telefonisk Samtale med vort Soldaterraad. Det var givet, at Obersten

vidste om Begivenheden i Korosten, og vi var alle i voldsom Spænding, medens Telefonsamtalen stod paa.

Resultatet blev, at vi maatte overnatte, hvor vi var, og først næste Dags Formiddag skulde vi faa nærmere Besked. Han vilde gøre alt for, at vi kunde slippe uskadt igennem. Den var ikke hyggelig for os; thi kunde vi stole paa ham, eller var vi bragt i en Fælde. Vi holdt inde i en Skov, og de russiske Soldater havde kun to Timers March ud til os.

Der blev ingen Ro eller Søvn om Natten. Vi gik langs med Toget med skarpladte Geværer, for Stillingen var kritisk. Egentlig sad vi her paa Naade eller Unaade og var en Slags Gidsler. Selv Tyskerne gik omkring med alvorlige Ansigter, og der er ingen Tvivl om, at mangen en raa Karl den Nat fik opfrisket sin Barnebøn. Langs Banen fandt vi ituslaaede Kasser og Kufferter, hvilket vidnede om Overfald og Røveri, og det gjorde ikke Stemningen bedre.

Der skete dog intet uden dette, at et russisk Militærtog passerede i Retning af Korosten, hvor de antagelig skulde hen for at se, hvad der var sket.

Endelig blev det Dag, og vort Soldaterraad fik atter fat i Obersten gennem Telefonen. Han sagde, at han skulde gøre, hvad han kunde, men han havde Elementer i sin Hær, som brændte af Hævnlyst, fordi vi havde skudt paa Russerne i Korosten. Dertil svarede vort Soldaterraad, at vi stolede paa den russiske Officers Højsind, og var det ikke en russisk Officer, vi havde for os, vilde vi slet ikke indlade os paa Forhandling. Vi beklagede den modbydelige Begivenhed i Korosten, men føjede til, at vi kun havde værget os mod Angreb. Vi vilde overhovedet ikke slaas; vi vilde hjem. Soldaterne i Korosten stod ogsaa

under Obersten, og da han hørte, at det var dem, som havde angrebet os, vilde han, inden nærmere Beslutning blev tagen, have Forbindelse med Korosten. Dette gjorde han og ringede atter op. Han beklagede Angrebet, og navnlig var han ked af, at den civile Befolkning havde lidt Skade.

Han lovede nu fri Gennemrejse, men bad om, naar vi kørte forbi Zarny, ikke at lade Soldater staa i Vinduer og Døre paa Toget. Dog gav han Lov til, at vi som hidtil lod en Vagtpost staa paa Gangbrættet til hver Vogn og paa Lokomotivet. Desuden vilde han sende to Officerer i Møde med os. Dette Tilbud tog vi imod. Alle skulde holde sig stille i Kupeerne, men naturligvis stod vi parate til at forsvare os, og vi havde sagt til Obersten, at dersom Russerne beskød os, vilde vi til det yderste anvende vore Vaaben.

Noget over Middag d. 5. Jan. gled Toget af Sted. Vi vidste, at Faren var stor, men Krystere var vi nu heller ikke. Der var bleven fortalt meget om, hvordan Russerne havde plyndret Militærtransporterne, ja, mishandlet værgeløse. Mange maatte lide uforskyldt; dog er det vanskeligt at udrede, hvor Skyld eller Uskyld var at finde.

Vi stillede Tornistrene op langs Vognens Yderside som en Slags Panserværn mod russiske Kugler, og saa lagde vi os ned paa Bunden af Vognen med skarpladte Geværer i Haanden og Haandgranater under Armen. Snart mærkede vi stærke Stød; saa var vi ved Zarny, Stødene blev efterhaanden mindre, og vi var lykkelig og vel kommen forbi det farlige Sted. Vi rejste os op, og vi jublede af Glæde. Vore Vagtposter paa Vognene fortalte os om, at der var en Mængde russiske Soldater i Zarny, og de havde staaet parate baade med Kanoner og Maskingeværer, saa vi havde virkelig en kort

Tid befundet os som Daniel i Løvekulen. Efter at have kørt nok et Par Stationer frem maatte vi holde stille for at faa Vand til vort Køkken. Det blev vi dog ikke færdig med; thi vor Adjudant, som havde Vagt bag i Toget, meldte, at der kom et Tog bag efter os, og det sendte nu og da Alarmraketter i Vejret. Hurtig fulgte vi Ordre og kom i Toget og satte Farten op. Det andet Tog naaede dog hen til os, og det var fuldt af russiske Soldater. De gjorde os dog ikke noget. Jeg antager, at de skulde til Østgalizien, hvor Russerne og Polakkerne paa den Tid laa i Kamp. Vel ogsaa af den Grund laa hele det Omraade, vi nu kørte igennem, fuld af russiske Tropper!

De vilde bemægtige sig Krydsstationen Povurz for at faa fri Fart for deres Troppetransporter.

De tyske Tropper vilde ikke tillade dette, saalænge der var tyske Soldater tilbage i Ukraine, og der stod her mange Træfninger mellem Ruski og Tyskerne.

Vi kørte med Iltogsfart, og glade blev vi, da vi i den mørke Aften kunde se det elektriske Lys fra Povurz — Tyskerne lagde elektrisk Lys ind i alle de Byer, som de havde besat.

Toget blev dog standset, inden det naaede ind paa Stationen. Det var den tyske Vagt, som krævede det. Intet Tog maatte løbe ind uden meget nøje at være gennemsøgt. Man frygtede Russerne, og for at sikre sig havde man lagt Sprængstof under Banen, saa et Tryk paa en Knap i et Nu kunde sprænge et Tog i Luften.

Da Visitationen var færdig, sagde de tyske Vagtmænd: Lev vel Kammerater og hils hjemme. Saa kørte vi igen et Par Minutter, og den polske Grænse var naaet.

Det havde været en farefuld Rejse, rig paa Spænding og Oplevelser. Et helt Under var

det, at vi var sluppet saa godt igennem; næsten ingen andre Transporter havde været saa heldige som vi. Heller ikke var det ved egen Hjælp, at det var gaaet saaledes; vi var jo gamle Soldater, hvoraf de kraftigste var pillet ud og sendt til Fronten og erstattet af nogle ringere.

Tyskerne havde forresten nok at gøre med at modstaa Russernes Tryk ved Povurz, og vi blev opfordret til at blive. Det vilde vort Soldaterraad ikke gaa ind paa; thi, som de sagde, vi havde ventet, til vor Tur kom; andre havde faaet Lov til at naa hjem til Jul. Vi lod dem ogsaa vide, at hvis vi ikke fik et Tog, saa tog vi den til Fods gennem Polen.

Det hjalp, og et tysk Tog blev overladt til os, og det kan nok være, at det gik med Liv og Lyst at overflytte vore Sager fra det russiske til det tyske Tog.

— Den 6. Jan. ved Middag dampede vi af. Alligevel var alt ikke saa ligetil, idet Polakkerne havde besat store Dele af Øst- og Vestpreussen, hvorfor der herskede Krigstilstand mellem Tyskland og Polen. Vi skulde derfor holde os rolige i Toget, og det gjorde vi. Polakkerne tilføjede os heller ikke mindste Fortræd; de vidste, at vi ønskede intet andet end at komme hjem, og de vilde vist gerne af med os.

Vi passerede Kovel, kom over Sumpegnene og naaede Brest-Litowsk, og endelig d. 7. Jan. overskred vi den tyske Grænse. Glæden var stor! Musikken spillede: „Nu takker alle Gud“, og forskelligfarvede Raketter blev sendt til Vejrs. — Næste Dags Morgen afsendte vi Telegram hjem — vi havde i Maaneder ikke haft mindste Forbindelse med vore kære derhjemme. Derefter foretog vi en grundig Rensning af vort Tøj og Legeme. Et Varmvands-Brusebad var herligt! Meget bedre end Mad. Aah, ja, hvor var det godt at faa Snavs og Lus

af sig og faa nyt og rent Linned paa Kroppen! Alt var Liv og Glæde, og der var kun en Sviptur hjem. Vi anede ikke, at Tilstandene var saa daarlige, som de viste sig at være. —

For $2^1/_2$ Maaned siden havde jeg rejst omtrent samme Vej, og da gik alt Tip-Top. Nu var det hele forstyrret, Polakkerne havde besat Byerne langs Linjen Thorn-Schneidemyhl, saa den direkte Linje efter Berlin var forhindret. Vi tænkte saa paa at tage over Pommern og Meklenborg, men ogsaa her var det næsten ufremkommeligt. Det var nemlig ikke alene os fra Ukraine, der skulde hjem; ogsaa fra Estland, Livland og Kurland kom større Transporter. Dertil kom, at de russiske Fanger skulde hjemsendes, for det var smaat med Ernæringsmidler i Tyskland. Saa skulde der tillige sendes Krigsmateriel til de Tropper, der kæmpede med Polakkerne.

Samtidig med al denne Transport skulde Tyskerne levere en Mængde Jernbanevogne og Lokomotiver til Frankrig, og vi saa af og til hele store Tog af ny eller nymalede Vogne paa Vej til Frankrig.

Jernbanemændene i Tyskland er dygtige til at klare Forholdene, men dette her var for meget. Vi gamle Soldater forstod det og bar over med, at vi hist og her maatte holde stille i Timer, ja, undertiden et helt Døgn. Men nægtes kan det ikke, at vi var fyldt af inderlig Hjemve. Heller ikke var det hyggeligt i Toget; vi maatte jo rejse i Godsvogne, 32 Mand i hver.

I Allenstein begravede vi vore døde. Meningen var at tage dem med til Hamborg, men under de givne Forhold lod det sig ikke gøre. Det gjorde jo ogsaa lige meget, hvor de kom til at hvile.

Strasborgerne skilte sig fra os i Østprøjsen, og endelig kom der Meddelelse om, at Po-

lakkerne var slaaet ud af Schneidemyhl, og snart naaede vi saa til denne By, hvor vi afleverede vore skarpe Patroner, som vi ikke længere havde Brug for. Vel hørte vi Skydning ikke langt borte fra os, men det var vi vant til, og det gjorde ikke stort Indtryk paa os.

Om Aftenen standsede Toget i Fyrstenvälde, saa var vi nær ved Berlin, som vi dog ikke fik Lov til at anløbe, da det var i de Dage, at Liebknechtaffæren udspilledes. Det saa ud til, at vi kunde komme til at holde stille i nogle Dage, men vor Stabslæge hjalp os; han sagde, at Tilstanden var saaledes blandt Mandskabet, at vi straks maatte befordres til vort Bestemmelsessted. Det hjalp, og vi maatte saa rejse over Frankfurt a. d. Oder. Og det gik hurtigt. Hele Natten til d. 15. Jan. kørte vi uden om Berlin, hvorfra enkelte Kanonskud hørtes, og om Morgenen holdt vi paa en Station med fri Bane efter Hamborg.

Hen paa Eftermiddagen rullede vi saa af efter Hamborg. Da var Stemningen høj. Vor Bataillon havde jo sit Hjemsted i Hamborg, og mange af Mandskabet var derfra. I denne By var vi bleven iklædt til Krigen. Dog var det ikke de samme Mennesker, der kom tilbage; thi Udmønstring og Sygdom havde ryddet op i Rækkerne, som igen var blevet udfyldt med Mandskab, der var hentet fra Hamborg og Omegnen.

Som allerede nævnt var kun to Kompagnier med i denne Transport, men de fleste Sønderjyder ved Batl. var med her, og Resten havde Plads ved Staben, som vi jo havde med. I det hele var 66 Sønderjyder med Transporten. Alle de andre var fra Meklenborg, Hanover, Holsten, men som sagt, flest fra Hamborg.

Lidt over Midnat naaede vi ind paa Bane- og aarden i Hamborg. Der blev saa Travlhed

med at aflevere alt det vederstyggelige Krigsmateriale. Bøsserne kastede vi i en stor Hob; Bajonetten gik samme Vej. Ja, bort med de hæslige Haandgranater og alt det Værktøj, som den væmmelige Militarisme havde tvunget os i Hænderne. Hvor var det dog en herlig Befrielse! Det var let at se, at denne Følelse var vi alle besjælede af.

Vore Kammerater fra Hamborg skyndte sig hjem og brød sig ikke om, hvad Befalingsmændene sagde. Det var jo heller ikke længere dem, der havde noget at sige; nej, det var Soldaterraadene.

Vor Oversergent, der var en rettænkende og pligttro Mand, og som paa flere Maader havde vist, at han forstod Sønderjydernes Stilling under Krigen, bad os Danske om at hjælpe ham med at bringe alle de levnede Fødemidler i Sikkerhed. Det gjorde vi gerne, for saa vilde han næste Morgen sørge for, at vi fik vore Frihedspapirer udstedt.

Han holdt ogsaa Ord, for om Formiddagen d. 16. kaldte han os sammen; hver fik sit Fripas og et Bevis at rejse hjem paa. Desuden gav han os Lov til at tage nogle mindre Munderingsgenstande med hjem til Minde om Krigen. Det var vi glade for, og vi kom dem i nogle Lærredsposer, som vi havde lavet af vore Straasække.

Vi tog saa Afsked med Kompagniføreren, Kontorskriveren og vor Oversergent. De trykkede os i Haanden og takkede for godt Kammeratskab; den sidste var meget bevæget, for han havde hele Tiden været sammen med os, og altid havde der gensidig været et godt Forhold mellen ham og os.

Med vor Ransel paa Nakken gik vi saa til Banegaarden, hvor vi maatte vente i fire Timer for at komme af Sted efter Flensborg. Vi sad paa en Restauration og nød en Kop Kaffe.

Desværre viste det sig, at det Bevis, vor Oversergent havde givet os, ikke var gyldigt som Fripas paa Banen. Naa, derved var intet at gøre; der var jo indtraadt nye Forhold i Tyskland, og vi maatte selv betale Billet.

Kl. 10 om Aftenen naaede vi Flensborg. Vi fandt det ikke værd at gaa ind i Byen for at finde Logi; vi var jo ikke saa godt vant og vi lagde os til Ro paa Gulvet i Ventesalen med vore Ransler under Hovedet. De civile Folk paa Banegaarden var ogsaa flinke mod os, og flere gjorde sig Umage for at tilvejebringe Ro, for at de hjemvendende Soldater, som de sagde, kunde sove.

Men en ung Vagtsoldat, der vel næppe havde lugtet Krudtet i Krigen, gjorde sig bemærket ved at tage Lærredsposen, som en af vore Kammerater et Øjeblik havde forladt. Vagtsoldaten vilde undersøge, om Posen ikke indeholdt stjaalne Ting fra vor Krigsudrustning. Vi lod ham vide, at det var retmæssig Ejendom, som Kompagniet ved Afrustningen havde skænket os. Det vilde han imidlertid ikke tro og truede med at bruge Vaaben mod os.

Det kan nok være, at vi, der havde baaret Krigens Lidelser i $4^1/_2$ Aar, blev ophidsede, og der blev en voldsom Staahej. En Tid saa det ud til at blive regulært Slagsmaal; men endelig blev Vagtunderofficeren tilkaldt, og han ordnede det saaledes, at vi fik Lov til at beholde vore Lærredsposer med deres Indhold mod, at den Pose, der var taget fra vor Kammerat, blev nærmere, undersøgt og klaret, om vi havde Ret til at tage de nævnte Smaating med hjem.

Om Morgenen gik Toget efter Padborg. Da vi kom der, blev vi noget skuffet, for vi havde ventet der at se danske Soldater. Allerede nede i Ukraine havde vi talt om den ny Grænse, og vi var enige om, at den skulde gaa

fra Flensborg Fjord i en Linje Syd om Tønder; men vi havde tillige ventet, at den Del af Sønderjylland, der laa Nord for denne Grænse, øjeblikkelig ved Vaabenstilstanden var bleven besat af Danmark.

Mon da ikke H. P. Hanssen var i København, og var han ikke det, havde vi Lyst til at rejse om til ham i Aabenraa og faa ham sendt derover. Men vore civile medrejsende fortalte os, at det gik slet ikke saa let at blive enige om den ny Grænse. I dansk Politik var det jo saaledes, at den ene ikke kunde taale den anden, saa hvad den ene vilde, vilde den anden ikke.

I Tinglev tog to af vore Kammerater Afsked med os, og nu blev der taget Afsked paa hver Station; navnlig i Voyens var der mange, som skulde ud. Alle Steder lød Raabene: „Farvel Kammerat, Tak for godt Kammeratskab, lev nu vel, Farvel, Farvel og hils hjemme!“ — Og paa Stationerne var Kvinder og Børn mødt for at byde Velkommen til den kære Mand og Fader; der var Smil og Graad, og vi var bevægede i Glæde over at komme hjem til vore kære. — Saa var det ogsaa dejligt at høre vort yndige Modersmaal, naar det som nu lød fra danske Kvinders Mund.

Vi var tre, som skulde længst mod Nord, nemlig til Skodborg. I Sommersted steg vi over i Amtsbanen, og Kl. $9^1/_2$ kunde vi være hjemme. Nu traf vi næsten ene kendte Mennesker; alle spurgte de ud om den farefulde Rejse fra Ukraine. De havde været ængstelige for os; vi maatte fortælle saa længe, at Munden blev helt træt.

Nu bremser Toget, og vi er hjemme. Min kære Hustru og mine kære Børn var paa Stationen for at tage imod mig. Hvor var det dog et skønt Møde! Bag ved laa $4^1/_2$ Aar i Krig, og nu var man hjemme!

I Tankerne havde vi forestillet vor Hjemkomst med Guirlander, Æresporte og Fester; ikke fordi vi havde kæmpet for Tyskerne, men fordi vi havde gaaet Pligtens Vej. Der var ingen anden Vej til vor Befrielse, vi havde derfor kæmpet for Danmarks Sag. Maaske havde Menneskene tænkt en anden Vej, og derfor havde vi drømt om Fester og lignende; men Gud vilde det anderledes, og hans Vilje var den rette.

Nu vendte vi altsaa hjem, tavse, blege og afhjaskede; men glade var man i Hjertet over at være omgivet af Hustru og Børn.

Det kan nok være, at jeg trængte til Søvn og Hvile, da jeg endelig var naaet til mit kære Hjem. I de første 7—8 Dage sov jeg næsten hele Tiden; det var, som jeg ikke havde faaet Søvn et helt Aar. Saa skulde jeg ud at se til min Bedrift. Alt var saa mærkelig uvant, og det værste var, at næsten hele Bondebedriften var bleven til en Slags Krigsindustri. Det var helt trist at se paa. Korn var var der ikke til Svinene og heller ikke Kraftfoder til Køerne.

Brødkorn og Hvede til Kage var der vel noget af, men den Slags laa skjult de utroligste Steder, for at ingen skulde tage det. Hele Talen drejede sig mest om Penge, om at faa Gælden omsat og nedbragt til en Tredjedel.

Jeg fandt mig ikke tilpas i hele det Komediespil, som dreves i næsten alle Forhold. Grimmest var dog al den Hamstren og alt det Smugleri, der var kommet i Gang. Det store Flertal var forgiftet deraf. Hæderlige Tjenestekarle forlod deres Pladser for at tjene Penge ved Smugleri. De og mange andre sneg sig over Kongeaaen, der endnu var Toldgrænse, opkøbte Varer i Stationsbyen Vejen og andre Steder og solgte dem til Tyskerne for at tje-

ne Penge. — Saa har desuden Selskabslivet i Krigsaarene taget et uhyggeligt Opsving.

Alt dette gjorde mig baade led og ked. Der havde været meget grimt og sørgeligt derude i Krigen; men man havde ogsaa stille Stunder til at søge sin Gud og til at faa sin Bibel kær. Da havde jeg skrevet mit Livs Stentavler. Nu da jeg saa Krigens forfærdelige Virkninger ude i Befolkningen og her i Sønderjylland, da fik jeg Lyst til at knuse dem mod Jorden, for Dansen om Guldkalven var jo værre end selve Krigen.
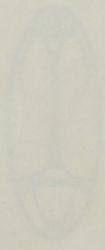
Dog fandt jeg Trøst ved at samle mine Tanker om Guds Undere, som han ved sin Aands Lys lod os se, og jeg bad til Gud om at bevare mit Folk sundt, saa det maatte følge hans Vilje; thi Guds Naade er os nok til Livet.